

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI**

**KIERKEGAARD'IN FELSEFESİNDE
KÖTÜLÜK PROBLEMİ**

ZÜBEYDE KÜBRA TOMAŞOĞLU BÜYÜKBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. BAYRAM DALKILIÇ**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zübeyde Kübra TOMAŞOĞLU BÜYÜKBAŞ
	Numarası	148102011014
	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/Din Felsefesi Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ
	Tezin Adı	Kierkegaard'ın Felsefesinde Kötülük Problemi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kierkegaard'ın Felsefesinde Kötülük Problemi başlıklı bu çalışma 01/11/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Bayram DALKILIÇ	
2	Dr. Öğr. Üyesi	Ömer Faruk ERDEM	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Yakup AKYÜZ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zübeyde Kübra TOMAŞOĞLU BÜYÜKBAŞ		
	Numarası	1481102011014		
	Ana Bilim /BilimDalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/Din Felsefesi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Kierkegaard'ın Felsefesinde Kötülük Problemi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zübeyde Kübra TOMAŞOĞLU BÜYÜKBAŞ

İmzası

ÖZET

Özellikle ateist düşünürler tarafından sıkça dile getirilen kötülük problemi, dünyada varolan kötülüğün Tanrı'nın -teistlerce- adil, iyi, her şeye gücü yeten sıfatlarıyla bir çelişki içerisindedir. Bu çelişki kötülük olgusunu bir problem haline getirmiştir. Günümüzde de hala çözüldüğü söylenemez.

Ateistler kendi fikirleri doğrultusunda eleştirmişler, teistler kendi inançları doğrultusunda cevap vermeye çalışmışlardır. Biz bu çalışmamızla, Kierkegaard'a göre kötülük nedir? Kötülüğün kurtulmak için ne yapmalıyız? Kötülük problemini savunanlara cevabı var mı? Bu gibi sorulara cevap aradık.

Kierkegaard ise kötülüğün var olduğunu kabul etmiş, ancak kötülüğü bir problem olarak ele almamıştır. Kötülük ona göre bu dünyada insanların kendi elleriyle yaptıkları, yine kendi iradeleriyle kurtulabilecekleri bir olgudur.

ABSTRACT

Particularly, problem of evil which exists in the world is within discrepancy with qualities of God's equitable -theists-, goodness, omnipotent which frequently mentioned by atheist philosophies. This discrepancy was rendered a problem with misdoing matter of fact. This problem has not solved at nowadays yet. The atheists criticised in line with own ideas, theists tried to answer in line with own faiths. In this study, we seeked an answer for these questions" According to Kierkegaard; What is evil? What should we do to get rid of evil? Is there an answer for the people defending the problem of evil.

Kierkegaard accepted existing of evil but Kierkegaard did not tackle evil like a problem. According to Kierkegaard, evil is matter of fact that is made by own will of people and people can get rid of own will.

KEY: Kierkegaard, Goodness, Evil

İÇİNDEKİLER

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu.....	III
Bilimsel Etik Sayfası	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	IX
GİRİŞ	1
DİN FELSEFESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ.....	1
I. Kötülük Kavramı	1
II. Kötülük Türleri.....	2
II.1. Doğal Kötülük	2
II.2. Ahlakî Kötülük.....	3
III. Kötülük Problemi	4
III.1. Varoluşsal Kötülük Problemi.....	6
III.2. Mantıksal Kötülük Problemi	7
III.3. Delilci Kötülük Problemi	9
BİRİNCİ BÖLÜM	11
KIERKEGAARD'IN FELSEFESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR.....	11
1.1. Kierkegaard'ın Felsefesinde Kötülük Kavramı	11
1.2. Kierkegaard'ın Kötülük Problemine İlişkin Kavramlara Yaklaşımı	15
1.2.1. Kierkegaard'da Tercih Yapma - Seçim İmkânı ve Estetik Evre.....	16
1.2.2. Kierkegaard'da Günah Kavramı	22
1.2.3. Kierkegaard'da Kaygı Kavramı.....	24
1.2.4. Kierkegaard'da Umutsuzluk ve Ölümün Varoluşu Kavramı.....	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
KIERKEGAARD'A GÖRE KÖTÜLÜĞÜN YORUMLANMASI VE KÖTÜLÜKLERDEN KURTULMA YOLLARI.....	31
2.1. Özgür İrade Savunması	31
2.2. İman	34
2.3. Sevgi.....	39
SONUÇ.....	43
KAYNAKÇA.....	45
ÖZGEÇMİŞ	48

KISALTMALAR

age.	Adı Geçen Eser
A.Ü.İ.F.D.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C.Ü.İ.F.D.	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ç.İ.F.D.	Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi
D.B.A.A.D.	Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi
D.E.Ü.İ.F.D.	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
E.Ü.E.F.D.	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
F.D.D.	Felsefe Dünyası Dergisi
M.A.Ü.K.A.G.A.S.	Mardin Artuklu Üniversitesi Kadim Akademi Genç Akademisyenler Sempozyumu
S.Ü.F.B.D.	Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi
Ş.Ü.İ.F.D.	Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
U.Ü.İ.F.D.	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

ÖNSÖZ

Kierkegaard (1813-1855)'ın 19.y.y.'ın çığır açıcı filozoflardan biri olduğu söylenebilir. Düşünceleri, kendi zamanının yanı sıra, günümüzü de hâlâ ilgilendirmektedir. Ona göre insanlar kendileri olmaktan çok uzak şekilde, kalabalık içinde kaybolmuş durumdadır. Kişi, kalabalığın içinde gittiği yolun, yanlış veya kötü olduğunu bilse bile, yalnız kalmama korkusu nedeniyle itiraz etmez. Dünyanın zevk ve eğlencelerine dalar. Kierkegaard'a göre böyle insanlar, kendi benliklerine dönüp, varoluşlarının hakikatini kavrayamadıkları için şeytanın yönlendirmelerine karşı koyamazlar. En başta basit gibi görünen zevk ve eğlenceler ileriye dönük kötü sonuçlar doğurabilir. Don Juan bu duruma bir örnek niteliğinde sayılabilir. O, şehvetine karşı koyamayarak, bir çok kızın hayatıyla oynamış, evliliklerini bitirmiş, hatta kandırdığı bir kızın babasını öldürmüştür.

Don Juan'ın hayatı, dünyada var olan kötülüklerin bir örneğidir. İnsan iyiliği de kötülüğü de kendi eliyle yapmaktadır. Kişi, bu dünyanın zevk eğlencelerine "dur" diyerek, kendi var oluşuna dair hakikatin peşine düşse, Tanrı'ya ulaşacaktır. Tanrı'ya ulaşan insan ise kötülük yapmaktan kendisini koruyacağı için, kötü olan meydana çıkmayacaktır.

Kierkegaard, eserlerinde kötülüğün, insanın kendisinden kaynaklandığına, insanın kötülükten nasıl kurtulacağına değinmiş, ancak kötülük problemi konusunda sistemli bir çalışma oluşturmamıştır. Biz yaptığımız araştırmalar sonucunda, Kierkegaard'ın kötülük ile ilgili görüşleri doğrultusunda, kötülük problemi konusuna katkı sağlayabileceğimiz kanaatine vardık.

Tezimiz giriş bölümü ve ardından iki bölümle toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kötülük Problemini ana hatlarıyla inceleyerek önce problemin kendisine, daha sonra da savunma teorilerine yer verdik.

Birinci bölümde, Kierkegaard'ın felsefi sistemi hakkında ana hatlarıyla bilgi verdikten sonra, kötülük problemine yaklaşımı çerçevesinde inceleyeceğimiz kavramlara yer verdik. İkinci bölümde ise yine Kierkegaard'a göre kötülüğün varlığına çözüm arayışları çerçevesinde, kötülük problemine cevap niteliğinde olabilecek görüşlerini inceledik.

Bu çalışmanın hazırlanmasında başta desteğini esirgemeyen, sabırla ve özveriyle izleyeceğim yol ve yöntemler hakkında beni bilgi sahibi yapan danışman hocam Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ'a, eleştiri ve önerileriyle yardımcı olan hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ERDEM'e, Dr. Öğr. Üyesi Yakup AKYÜZ'e, teşekkürü bir borç bilirim.

Zübeyde Kübra TOMAŞOğLU BÜYÜKBAŞ

KONYA 2019

GİRİŞ

DİN FELSEFESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

Kötülük, yüzyıllar boyunca sadece filozofların, ilahiyatçıların değil, bütün insanların sorguladığı bir kavram olmuştur. Kötülüğün varlığı, kötü olanın neye göre belirlendiği, nereden geldiği gibi sorular sıkça sorulmuştur.

I. Kötülük Kavramı

Kötülüğün ne olduğu, ortaya çıkış sebepleri, kötülüğün sorumlusunun Tanrı mı, insan mı olduğu sürekli olarak incelenmiş hatta tartışmalara sebep olmuştur. Kötülük artık bir problem olarak incelenmeye başlanmış ve “ Tanrı vardır, Tanrı bilendir, Tanrı güçlüdür, Tanrı iyidir, dünyada kötülük vardır” önermeleri üzerinde temellendirilmiştir.¹ Bedia Akarsu, kötü olanı, “kötü iyinin karşıtı olan, değersiz bulmanın, kınamanın, ayıplamanın konusu olan her şeydir.”² olarak nitelendirmiştir.

Bu konuda Peter L. Berger (1929-2017) “Günahsız bir kimsenin çektiği acının, Tanrı’nın yokluğunu ispat etmediğini göstermek için bir tez yazan bilgili bir ilahiyatçı kadar, bir çocuğun ölümünü Tanrı’nın iradesine bağlamak suretiyle açıklayan okumamış bir köylü de teodise ile meşgul olmaktadır” şeklinde ifade etmektedir.³

Acının var olması, kötülüğün var olduğunun kanıtıdır. “Kötülüğün özü, hissedilebilen, yani acı duyabilen bir varlığın incitilmesidir.”⁴Kötülüğü bir güç olarak elinde bulunduran insanlar veya toplumlar, birbirlerine karşı üstünlük mücadelesine girebilir ya da zevk almak için bu gücü kullanabilirler.Keyfî zalimliğin, yıkıcılığın tarihte birçok örneği mevcut olmakla birlikte günümüzde de zalimlikler ve yıkımlar hala devam etmektedir.⁵

¹ Müfit Selim Saruhan, **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi**, 1.baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 217.

² Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 14. Baskı, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015,s.120.

³ Tuncay İmamoğlu, "Seneca Felsefesinde Kötülük Problemi", **D.B.A.A.D.**, 2.cilt, 1,sayı, 2002, s.51.

⁴ JeffreyBurtonRussell, **Şeytan (Antikiteden İkel Hristiyanlığa Kötülük Tasavvurları)**, çev. Nuri Plümer, 1.baskı, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 1999, s.11.

⁵ Burton Russell, **Şeytan (Antikiteden İkel Hristiyanlığa Kötülük Tasavvurları)**,s.11.

Ülkelerin, güç savaşı içerisinde binlerce masum insana verdiği zarar veya kişilerin kendi zevklerini tatmin etmek için insanlara hatta çocuklara ve bebeklere yaşattığı acı kötülüğün en büyük örnekleridir.⁶

Dünyada kötülüğün olması, birçok insanın Tanrı'ya olan güveninin sarsılmasının, inanmakta zorluk çekmesinin sebebidir. Kötülük, ateistlerin, teizm karşısında en güçlü itirazı olmuştur. Kötülük hakkında net bir tanımlama yapmaktan ziyade herkesçe anlaşılıp kabul edilen bir şekilde açıklama yapmışlardır. Felsefî olarak söylemek gerekirse, insanlar kötülük olarak verilen örnekler (fizyolojik veya psikolojik acılar, haksızlıklar, sakatlıklar ve hatta çaresizlikler) konusunda hemfikirdirler.⁷

Bahsettiğimiz bu kötülükler basitçe ele alınırsa fiziksel olarak bir insanın diğerinden daha güçlü olması veya dünyaya geldiği yer ve zamanın şartları olarak gösterilebilir. Doğuştan aklî melekeleri olmayan, çeşitli hastalıklarla dünyaya gelmiş olan insanları veya sağlıklı olmasına rağmen, zulüm altında olan bir coğrafyada dünyaya gelen insanları düşünün. Bunlar başlı başına haksızlık, kötülük olarak değerlendirilebilir. Geçmişte de günümüzde de bunun örneklerini ve daha fazlasını sıkça görüyoruz.

II. Kötülük Türleri

Kötülük türlerini, insanların kendi iradeleriyle yaptığı kötülükler (ahlakî kötülük) ve insanın yapmasının mümkün olmadığı, insan gücünü aşan kötülükler (doğal kötülük) olarak iki bölümde inceleyeceğiz.

II.1. Doğal Kötülük

İnsan yaşamı boyunca, var olması elinde olmayan sel, deprem, kasırga, tsunami, ölümcül hastalıklar, kuraklık gibi felaketlerle karşı karşıya kalır. Bunlar doğal kötülük diye adlandırılan kötülüklerden sadece bir kaçıdır. Bu kötülük türlerinden her hangi birine muhatap olan insanlar açısından, bu kötülükler, akıl sahibi failer tarafından işlenen hatanın sonucu olmayan fenalıklardır.⁸

⁶Burton Russell, *Şeytan (Antikiteden İkel Hıristiyanlığa Kötülük Tasavvurları)*, s.11-13.

⁷Michael Peterson, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava", *Akıl ve İnanç*, çev. Rahim Acar, 4.baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s.176.

⁸William Hasker, "İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi", çev. Fehrullah Terkan, *A.Ü.İ.F.D.*, 53.cilt, 1.sayı, s.184.

Adı her ne olursa olsun sonunda insanların yaşadığı acı, ıstırap söz konusudur. McCloskey (1925 - ...), doğal kötülüğün alanını biraz daha genişletir. Ona göre bahsettiğimiz bu doğal afetlerin yanı sıra insanlara acı çektiren ve ölüme götüren hastalıklar, doğuştan gelen engel durumu, etçil vahşi hayvanlar da doğal kötülüğün içinde yer almaktadır. Özellikle doğal kötülük yaşattığı acı bakımından inananları da, inanmayanlar kadar düşündürebilen hatta kutsala olan isyana vardırıan olaylardır. Genelde inanmayanların, inananlara yönelttiği itirazlar ve kanıtlardan oluşan "kötülük" karşısında dinler, kutsal değerlerine sahip çıkmak noktasında, Tanrı'nın gazabı, Tanrı'nın uyarısı, musibet, imtihan gibi farklı açıklamalara gitmişlerdir.⁹

Doğal afetler sonucu yaşanan yıkımlar bir çok hayatın bitmesine, altüst olmasına yol açmıştır. İnsanın iradesinin dışında, çaresizlik içinde kaldığı doğal kötülükler, ateistler ve teistler arasında son bulmaz bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır.

II.2. Ahlakî Kötülük

Ahlakî kötülük, irade sahibi olan bir insanın bilerek ve isteyerek taraf olduğu, sessiz kaldığı veya bizzat yaptığı zulüm, işkence, onursuzluk gibi kötülükleri içerir. İnsan iradesinin kötüye kullanılması olarak da kısaca açıklanabilir. Burada önemli olan kişileri fiilleri işlerken özgür olup olmadığıdır. Yani insanlar fiillerinde tam anlamıyla bağımsız mıdır? sorusu gündeme geliyor. İslam dininde bu konu farklı mezheplerin oluşmasına kadar gitmiştir.¹⁰

Ahlakî kötülük, sebebi insan olan, başka insanların ve diğer canlıların hayatlarını etkileyen kötülük türüdür. Cinayetler, tecavüzler, hırsızlıklar buna örnek gösterilebilir.¹¹ Ahlaki kötülük McCloskey'egöre ahaksızlıktır. Bencillik, kıskançlık, acımasızlık, vahşetler, savaşlar küçük ya da büyük olarak ahlakî kötülüğe örnektir. Ahlaki kötülük aslında, özgür olan bireyin davranışlarındaki eksikliğin, hatanın ve kötü davranışların sonucudur. Cinayet, tecavüz, hırsızlık, namussuzluk gibi ilk akla

⁹Nurten Kiriş, "Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise", S.Ü.F.S.B.D., 5. Sayı, Bahar, 2008, s.85.

¹⁰ Saruhan, **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi**, s.226.

¹¹Mahmut Avcı, Serdar Saygılı, Nurullah Denizler, Nazım Bayraktar, **Disiplinler Arası Bir Yaklaşımla Kötülük Problemi**, Eğitim Yayınevi, Konya, 2018, s.28.

gelenler ahlakî kötülüğün başını çekmektedir. Buradaki en önemli durum, kötülüğü yapan bireyin özgür olmasıdır. Kötülüğü yapan birey, kötü bir psikolojiye veya zihinsel alt yapıya sahip olsa da fiilin faili insandır.¹²

Bu konuya çoğu kez örnek olarak Nazilerin, Yahudileri katledişleri gösterilmiştir. Bu durum saf haliyle kötülüğün benzersiz ve rakipsiz bir halidir.¹³ Son yıllarda Bosna, Suriye, Irak gibi dünyanın bir çok yerinde yapılan katliamlar ahlakî kötülüğün en büyük örneğidir. Yine ahlakî kötülüğün bir yüzü de Afrika ülkelerinde kendini göstermektedir. Açlık ve sefalet içinde ölen insanlar ve buna seyirci kalan toplumlar vardır. İnsanlar bütün bu yaptıklarından veya yapmadıklarından ahlaken sorumludurlar.¹⁴

Ahlaki kötülük söz konusu olunca insanın, insana verdiği her türlü zarardan ve bu zarara sessiz kalmaktan bahsettiğimizi yukarıda açıkladık. Burada önemli olan neden insanlar birbirlerine zarar verdiğidir. Doğal kötülükten bahsederken, insanın elinde olmayan, insanı aciz bırakan kötülüktür dedik. Ancak ahlaki kötülükte insan insana zarar veriyor. Doğal kötülük için Tanrı'yı suçlarken, ahlaki kötülük için kimi suçlayacağız? Veya bu kötülüklere nasıl engel olacağız? Bütün bu sorulara ikinci bölümde Kierkegaard'ın felsefi sistemi içerisinde cevap vereceğiz.

III. Kötülük Problemi

Kötülük kavramının insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olduğunu ve insanların bu konu hakkında, sorgulamalarda bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Bu sorgulamalar filozoflar tarafından yapıldığında, felsefi alana girdiğinde bir problem olarak incelenmeye başlanmıştır. Ateist çevrenin hararetle savunduğu, teistlerin ise ısrarla açıklamaya ve savunmaya çalıştığı bir çerçeve oluşmuştur.

Kötülük problemi konusunda ateistler, "*Tanrısal varlık bütün kötülükleri, her nerede bulunsalar, yok edemez miydi? Bütün iyilikleri yaratamaz mıydı?*" gibi soruların cevaplarını aramışlardır.¹⁵

¹²Cafer Sadık Yaran, **Kötülük ve Teodise**, 2.baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, s.32,s.34.

¹³Alain Badiou, **Etik Kötülük Kavrayışı üzerine Bir Deneme**, çev. Tuncay Birkan, 1.baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s.68.

¹⁴Michael Peterson, ve diğerleri, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava" s.177.

¹⁵ David Hume, **Din Üstüne**, çev. Mete Tunçay, 1.baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s.174.

Platon (M.Ö. 427-347) da kötülük problemi üzerinde durmuş ancak net bir sonuç getirememekle birlikte, kötülüğün kaynağını Tanrı'da değil, özellikle savaşlar, nefretler, kavgalar beden arzularının bir sonucudur.¹⁶

Ortaçağ Hıristiyan düşüncesinde kötülük problemini ele alan en önemli filozof Augustinus'tur (354-430). Ona göre kötülük iyiliğin olmaması durumundan kaynaklanır. Yani kötülüğün gerçekliği yoktur. Ahlakî kötülük ise insanın iradesinin hürriyetinden kaynaklanmaktadır.

David Hume(1711-1776) kötülük problemi konusunu, günümüzde hala geçerliliğini koruyan bir formülle açıklamıştır:

"-Kötülüğü önlemek istiyor da, gücü mü yetmiyor? O halde erksizdir.

-Gücü yetiyor da istemiyor mu? O halde kötücüdür.

-Hem gücü yetiyor hem canı istiyor mu? O halde kötülük nereden geliyor?"¹⁷

Bu formülasyondan ayrı olarak yaşadığımız dünyanın tanımını da yapmıştır:

"Bütün yeryüzü kirletilmiş ve lanetlenmiştir.bütün canlı yaratıklar arasında bir savaş sürüp gider. Gereksinim,açlık, yokluk güçlülere ve cesurları uyarır:korku, endişe, dehşet zayıfları ve sakatları sarsar. Yaşama ilk giriş, yeni doğmuş bebeğe ve zavallı anne babasına acı verir. Yaşamın her aşamasında, zayıflık,umutsuzluk vardır. En sonunda da ızdırap ve korkuyla da biter."¹⁸

Buradan da anlaşılacağı gibi David Hume, uzaktan bakıldığında evrenin çok güzel sevgi dolu bir yer olduğunu, ancak yakından bakıldığında ise canlıların sanki birbirine düşman gibi olduklarını anlatmıştır.İnsanların birbirlerine ve diğer canlılara yaptığı zulümler, hayvanlar arasında bile güçlünün güçsüzü ezdiği bir yaşam vardır.

Kötülük sorunu, modern düşüncenin yönlendirici gücü olmuştur. Dünyayı anlamak noktasında önemli bir ayrımdır. Etik ve metafizik arasında bir bağ kurar. Ahlakî kötülüğü, kötülükten öte zalimlik olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Doğal kötülüğü ise, aleme müdahale etmeyen bir uluhiyet anlayışıyla¹⁹bir deist penceresinden cevaplamak işin en kolay kısmıdır.Çünkü dünyayı yaratıp, müdahale etmeyen bir Tanrı vardır. Bu yüzden Lizbon depremi(1755) gibi doğal afetler ile Auschwitz gibi insanların katledildiği kamplardaki²⁰zalimlerin farklı

¹⁶Platon, **Phaidon ve Menon**,çev. Ahmet Cevizci, 2.baskı, Gündoğan Yayıncılık, İstanbul, 2011.s. 27.

¹⁷ Hume, **Din Üstüne**, s.165.

¹⁸ Hume, **Din Üstüne**, s.160.

¹⁹Aydın, **Din Felsefesi**, s.178.

²⁰II. Dünya Savaşı esnasında Nazi Almanyası tarafından kurulan bir toplama katliam kampıdır.

değerlendirilmesi icap eder. Aynı kötülük çatısı altında değerlendirmek, Auschwitz kampında yaşananlarının, doğal afetmiş gibi görülmesine ve oranın kumandanı ile Tanrı'yı karşılaştırmaya hatta Tanrı'yı bu korkunç adam kadar suçlanacak ve öğrenilecek bir boyutta görülmesine neden olur.²¹

Kötülük ile zalimlik veya insanlık suçu arasındaki fark nedir? Bir eylem suç olarak değerlendiriliyorsa ya önlenmesi ve karşılığını bulması için cezalar vardır. Kötülük ise olmaması gereken ve hatta zaman zaman bu dünyaya karşı inancımızı kaybetmemize sebep olan olaylardır. Burada ifade edilmek istenen birinin diğerinden daha tolere edilebilir olduğunu anlatmak değil, sadece kötülüklerin birbirine karıştırılmaması gerektiğidir.²²

Kötülük problemi, ateistlerin en iddialı argümanlarını sundukları alan olarak değerlendirilebilir. Tanrı'nın yokluğunu ispattan çok, onun irade yetkinliğini ve iyiliğini sorgulamaktadırlar. Bir yakının ölüm anında, Tanrı'ya dua etmesinerağmen, yakının ölmesi, depremde yakınıni kaybetmesi vb sebepler, bir teistin Tanrı'yı inkar etmesine veya güvenini kaybetmesine sebep olabiliyorken, bir başka teistin, ölen yakınının, Tanrı'nın yanında göklerde olması veya şehid olarak cennette yüksek mertebede olması gibi sebeplerle, varolan Tanrı inancı daha da kuvvetleniyor.

III.1. Varoluşsal Kötülük Problemi

Varoluşsal kötülük problemi, yukarıda teorik olarak formüle edilen bir problemin yanı sıra, bireyin yaşayışı, hayata bakış açısı ve Tanrı'ya olan tutumuyla da alakalı bir durumdur. Yani bu dünyadan ve içerisindeki kötülüklerden bahsediyorsak, basit şekilde formüle edilmesinden çok, yaşanmışlıklarla, yani hayatın içinden olanla sonuca ulaşmaya çalışılmalıdır.²³

Albert Camus(1913-1960)'a göre insanın ölmekzorunda olması bir rezalettir. İnsan her şeye rağmen bütün kötülükleri karşısına alarak yaşamayı seçer. Ancak insanın bu şekilde yaşamayı seçmesi, Tanrı'nın sağır olduğuna inanması demektir.

²¹Susan Neiman, **Modern Düşüncede Kötülük**, çev. Ayhan Sargüney, 1.baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.18.

²²Neiman, **Modern Düşüncede Kötülük**, s.20.

²³Mustafa Çakmak, "Albert Camus'un Felsefesinde Hayatın Anlamı ve Varoluşsal Kötülük Problemi", **D.E.Ü.İ.F.D.**, 38.sayı, 2013/2, s.93.

Çünkü tüm bu yaşama arzusunu duymazlıktan gelerek, ölümü, o kişiye yaşatacaktır.²⁴

Varoluş filozofları yukarıda bahsettiğimiz gibi önce insan varoluşunu konu edinirler. Bu bakış açısıyla da önce kötülük problemine insanın dünyaya gelişiyle başlarlar. Onlara göre insan bu dünyaya kendisine sorulmadan fırlatılmıştır. Yaşama böyle başlamıştır. Ölümün varlığı ise başlı başına bir kötülüktür. Ölüm geldiğinde, iyi olanda, kötü olan da ölümü yaşar.

Ona göre bu dünyada anlaşılması mümkün olmayan bir çok çelişkili durum vardır. Hayatın anlamsızlığı ve Tanrı'nın varlığı Camus'un bu konuda çıkış noktası olmuştur. Mesela Hıristiyanlar, aslı günah anlayışı ile bu dünyadaki acı ve ıstırabı açıklarlar ve kabullenirler. Müslümanlar ise yaşamları boyunca çektikleri acının mükafatını veya cezalandırmasını öteki dünyada görecekları için kötülüğü bir problem olarak görmezler. Bu, insanlar üzerinde oluşturulan sonsuzluk algısının bir sonucudur. Camus'a göre kesinliği olmayan böyle bir durum için umut inşa etmek doğru değildir.²⁵

Dünyadaki kötülöklere şöyle bir göz atacak olursak, insanın en tahammül edemeyeceğı kötülöklere şüphesiz ki çocuklara ve bebelere yapılan kötülöklere dir. Bunlara karşı insanın içi haykırıp isyan etse de Hıristiyan duruşunu bozmayıp, sesini kısıp öbür dünya inancına sessiz kalmaktır. İnsanların içlerinde kalan bu haykırışlar daha sonra sesli isyana dönüşüp, inkara doğru gitmektedir. Camus'a göre bir adalet varsa, o bu dünyada olmalıdır.²⁶

Varoluşsal kötülük problemi de, diğere problemler gibi insanların yaşamış olduğı kötülöklere konu edinmişlerdir. Onlara göre ölümün varlığı da bir kötülüktür. Ölümün olduğı dünya içinde yaşıyor olmak anlamsızdır.

III.2. Mantıksal Kötülük Problemi

Mantıksal kötülük problemi adından da anlaşılacağı üzere probleme mantık çerçevesi içerisinde bakıyor. Bu bakış açısı, mantık açısından önermeler arasında

²⁴Albert Camus, **Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar**, çev. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, 3.baskı, Çan Yayınları, İstanbul, 1965, s.9.

²⁵Çakmak, "Albert Camus'un Felsefesinde Hayatın Anlamı ve Varoluşsal Kötülük Problemi", s.96.

²⁶Çakmak, "Albert Camus'un Felsefesinde Hayatın Anlamı ve Varoluşsal Kötülük Problemi", s.102.

çelişki olduğunu iddia eder. Ahmet Cevizci (1959-2014) çelişkiyi, "*Aynı önermenin hem tasdik hem inkarına; hem evetlenmesi hemde değillemesine, önermenin kendisiyle değillemesinden oluşan küme*" olarak tanımlar.²⁷ Teist anlayışın inancını, önermeler halinde izah ederek, kendi içinde tutarsız olduğunu göstermeye çalışır.

Mantıksal kötülük probleminin savunucuları arasında, problemi sistematik şekilde ortaya koyup açıklayan isim J.L.Mackie (1917-1981) dir. Bu konuda o "*Burada, dini inançların aklî destekten mahrum oldukları değil, tamamen akla aykırı olduğu, temel teolojik öğretinin bir çok parçasının, birbirleriyle tutarsız olduğu gösterilebilir.*" der. Teistler bir taraftan Tanrı'nın var olduğunu, her şeye gücü yeten ve salt iyi olduğunu savunurlarken, bir taraftan da kötülüğün varlığını kabul ederler. Mackie bu iki önermenin birbiriyle çeliştiğini, ikisinin aynı anda kabul edilemeyeceğini savunur. İkisini aynı anda kabul etmek ise akla aykırıdır. Çünkü her şeye gücü yeten bir Tanrı ise, kötülükleri engellemelidir. Yani Tanrı'nın varlığı durumunda kötülüğün olmaması gerekir. O halde teistler, birbiriyle çelişen bu iki önermeden birine inanmayı bırakmak zorundadır.²⁸

Teist filozof Alvin Platinga (d. 1932) bu tutarsızlığı, mümkün olabilecek olan üçüncü bir önerme ile gidermeye çalışır. Platinga işe, mümkün dünyanın tasviriyle başlar. Özgür insanların var olduğu bir dünya, özgür olmayan insanların var olduğu dünyadan daha değerlidir. Tanrı, özgür olarak yarattığı insanların, sadece doğru olanı yapmaları için özgürlüklerini kısıtlayamaz. Bu özgür olanın tercihi olmalıdır. Ne yazık ki bazı insanlar özgürlüklerini kötü olandan yana kullanma eğilimindedirler. Ahlakî kötülüğün de kaynağı budur.²⁹

Tanrı'nın kötülüğe izin vermesi daha fazla iyinin mümkün olmasına imkan sağlamak içindir. Bu dünyanın yaratılan en iyi dünya olması için, içinde az da olsa kötülük barındırmasını gerekli kılmaktadır. Hem mümkün olan en iyi dünyayı var etmesi hemde kötülüğün olması Tanrı için imkan dahilinde değildir.³⁰

Mantıksal kötülük problemi, kötülük probleminin özünü oluşturur. Burada filozoflar mantıksal akıl yürütme kuralları çerçevesinde probleme yaklaşmıştır. Olabilirliği olan iki önermeden sonra, bu iki önermeyle çelişmeyecek ve aynı

²⁷ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 3.baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999, s.189.

²⁸ Michael Peterson ve diğerleri, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava", s.178.

²⁹ Michael Peterson, ve diğerleri, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava" s.179.

³⁰ Yaran, **Kötülük ve Teodise**, s.51.

zamanda olabilirliği olan, bir üçüncü önerme olması gerekmektedir. Problemi savunan filozoflar bunun mümkün olmadığı görüşünü ısrarla savunurlarken, bunun bir problem olmadığını savunanlar da -başta Alvin Platinga olmak üzere- vardır. Mantıksal kötülük probleminin anlaşılması, kötülük probleminin anlaşılması noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

III.3. Delilci Kötülük Problemi

Delilci kötülük problemi makul olma ile akla gelen bir yaklaşımdır. Diğer problemlerin aksine, delilci kötülük problemini savunanlar, dünya üzerinde kötülük var olduğu için Tanrı'ya inanmanın makul olmadığı anlayışını yerleştirmeye çalışırlar.³¹ Bu düşünceyi savunanlara göre Tanrı vardır. Ancak kötülüklerin varlığını kabul ederek, Tanrı'ya inanıyor olmak saçmadır. Kötülükleri engellemeyen bir Tanrı'ya inanmak anlamsızdır. Burada Tanrı'nın varlığını reddetmekten ziyade, ona iman etmeyi reddetmek söz konusudur.

Wesley Salmon (1925-2001) problemi oluşturma niteliğinde teistlerin, evrenin olabilecek en akıllıca şekilde yaratıldığı görüşüne karşı çıkar. Bir yandan dünyada kötülüğün olduğu fikrini kabul ederken diğer yandan Tanrı'nın kâdir-i mutlak, âlim-i mutlak ve kemal derecesinde iyi bir varlık olduğu fikrini kabul etmek mümkün olmadığı gibi Tanrı'nın bu yüce sıfatlarını kabul etmek çok çok düşük bir ihtimaldir.³²

C.S.Yaran, bu problemi ele alırken James Cornmen ve Keith Lehrer'den örnekler vermiştir. Onlar probleme Tanrı'nın her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir varlık olmasına karşın yaratılabilecek en iyi dünyayı yaratmadığı kanaatindedirler. Bu konuda okuyucuya "eğer siz her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir varlık olsaydınız yaratacağınız dünya böyle bir dünya mı olurdu?" sorusunu yöneltip ardından cevabını tabi ki "hayır" şeklinde cevap vermişlerdir.³³ Böyle bir soru, soru sormak niyetiyle değil, şüphesiz ki yönlendirmek için sorulmuştur.

Problemin bir diğer ifade şekli ise, iyi, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir Tanrı, ancak kendisinden daha büyük bir iyiliğe kapı açacaksa kötülüğe izin verir.

³¹Yaran, **Kötülük ve Teodise**,s.63.

³²Michael Peterson, ve diğerleri, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava", s.211.

³³Yaran, **Kötülük ve Teodise**,s.64.

Fakat, iyiliğe kapı açmadığını bildiğimiz bir sürü kötülük vardır. Bu nedenle de bahsettiğimiz gibi bir Tanrı'nın var olduğunda ısrar etmek makul değildir.³⁴

Delilci yaklaşımda adını zikredebileceğimiz bir kişi de William Alston (1921-2009) 'dur. O Cornmen ve Lehrer'den biraz daha farklı olarak dünyadaki kötülüğün gereğinden fazla olduğunu söyleyerek yola çıkmıştır. Halbuki başka evren bilmiyoruz kıyaslanacak. Neye göre fazla olan kötülükten bahsedeceğiz? İyiliğe göre mi? Dünyadaki bütün kötülükleri ve iyilikleri bir kağıda yazarak hangisinin fazla olduğunu mu bulacağız? Görüldüğü gibi çok da mümkün değil. Kaldı ki dünyadaki iyilik kötülükten daha fazladır diyenlerin sayısı ise hiç de azımsanacak ölçüde değildir.³⁵

Wesley Salmon, probleme ihtimal teorisi olarak bakmış ve alemde sebebi açıklanamayan bu kadar kötülük varken, alemin çok iyi ve kudret sahibi biri tarafından yaratılmış olması mümkün olmadığını kabul eder. Yani kötülüğün varlığı Tanrı'nın yokluğuna işarettir.³⁶

Delilci kötülük problemi aslında, aklın inkar edemediği "kötü olan" karşısında vicdanı harekete geçirmektedir. Bu açıdan belki de ateistlerin, teistlere karşı elini güçlendiren bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Buraya kadar kötülüğün türlerini ve bir problem olarak ele alınışını özetledik. Bundan sonra, kötülük probleminin anlaşıldığını düşüncesiyle Kierkegaard'ın felsefesinde kötülük var mıdır? Kötülük varsa Kierkegaard bunu nasıl açıklıyor? Kötülüğün son bulması Kierkegaard'a göre mümkün müdür? Bu gibi soruların cevabını arayacağız.

³⁴ Rafız Manafov, **John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2006, s. 43.

³⁵ Yaran, **Kötülük ve Teodise**, s.68-72.

³⁶ Michael Peterson ve diğerleri, "Kötülük Problemi: Tanrı'nın Varlığı Aleyhindeki Dava", s.183.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIERKEGAARD'IN FELSEFESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Kierkegaard 1813 tarihinde Kopenhag'da doğmuştur. 42 yıllık hayatının neredeyse tamamını bu şehirde geçirmiştir. Babasının ısrarı üzerine okuduğu teoloji bölümünde, felsefe bölümünden iki filozof, Kierkegaard'ın, Hegel (1770-1831) felsefesiyle tanışmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Fichte (1762-1814), Schleiermacher(1768-1834), Schelling (1775-1854), Goethe üzerine yaptıkları uzun tartışmalar Kierkegaard'ın kendi felsefi görüşlerinin oluşmasını sağlamıştır.³⁷

İçinde yaşadığı toplumda gördüğü eksiklikler veya toplumun kendisini anlamayışı, Kierkegaard'ı "bireyci" bir felsefe oluşturmaya itmiştir. Kierkegaard, bu bireyci yaklaşımıyla kendi dönemindeki filozofları, kendi varlıklarını unutmakla suçlar.³⁸

1.1. Kierkegaard'ın Felsefesinde Kötülük Kavramı

Kierkegaard'ın felsefesinde kötülük kavramını, ilk bölümde bahsettiğimiz gibi, doğal kötülük, ahlakî kötülük gibi kategorize etmek mümkün değildir. Onun felsefesinde kötülük dediğimiz şey, insanın iç dünyasıyla alakalıdır. İç dünyası derken neyi kastediyoruz? Öncelikle kişinin bu dünyada var olduğunu, yaşamın bir parçası olduğunu anlaması gerekiyor. Bundan sonra neden bu dünyada var? Onu bu dünyaya getiren nedir? Neden bu dünyaya göndermiştir? gibi soruları kendisine sorup öncelikle yaşamını anlamlandırması gerekmektedir. Neden yaşadığını bilmeyen insan, kendini bilmeyen insan demektir.

Kierkegaard, kötülük konusuna, genel olarak ahlakî kötülük noktasında yaklaşmıştır. Doğal kötülüğü anlatabilmek için öncelikle Tanrı'nın var olduğundan, bu dünyayı yaratmasındaki sebeple başlayacağız. Kierkegaard, Sokrates'in yolundan

³⁷ Yasemin Akış, **Varoluş Filozofları**, Editör: A. Kadir ÇÜÇEN, Sentez Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Şubat, 2015, s.75.

³⁸ Gunnar Skirbekk, **Antik Dönemden Modern Döneme Felsefe Tarihi**, çev. Emrullah Akbaş, Şule Mutlu, Üniversite Kitapevi, İstanbul, 1999. s.433.

giderek Tanrı ile insan arasındaki münasebeti, öğretmen, öğrenci arasındaki münasebet ile anlatmaya çalışacaktır.

Kierkegaard yola, "hakikat nedir" sorusunu sorarak çıkmıştır. Bu soru aslında Sokrates'in sorusudur. Kişi aslında hakikati bilmektedir. Sadece hakikatin birisi tarafından ona hatırlatılması gerekir. Soruyu soranın bir öğrenci olduğunu kabul edersek, öğretmenin, öğrenciye hakikat yoksunu olduğunu hatırlatması gerekir. Hakikat yoksunu olduğunu keşfetmek ise sadece öğrencinin işidir. Öğretmen kim olursa olsun - hatta Tanrı bile olsa- veya bütün dünya biliyor bile olsa, bunu ancak öğrenci kendisi keşfedebilir. Öğrenci keşfettikten sonra, öğretmen hakikati getirmeli, hatta öğrenciye hakikati anlamasının koşulunu da sağlamalıdır. Tanrı'yı öğretmen olarak düşündüğümüzde, öğrenciyi yaratmış yani mevcuda getirmişse, Tanrı, öğrenciye hakikati anlaması için koşul vermiştir.³⁹

Tanrı , öğrencinin hakikat yoksunu olduğunu ve bu yoksunluğun, öğrencinin kendi kusuru yüzünden olduğunu hatırlamasını sağlar. Kierkegaard hakikat yoksunu olma ve kendi kusuru yüzünden böyle olma durumunu, "günah" olarak nitelendirir.⁴⁰ Kierkegaard' a göre yaşam içerisinde bir hakikat var ve bu hakikate ulaşmanın ilk basamağı kişinin, bir kudret tarafından bu dünyada mevcut hale geldiğini kabul etmesidir. Buna göre kötülük de, insanın yaratılmış bir varlık olmasından hareketle hakikate ulaşamamış olmasından kaynaklanır.

Zorunlu varlık -yani Tanrı- mevcudiyet kazanamaz çünkü mevcudiyet kazanmak bir değişimdir. Mevcuda gelen, zorunlu olarak mevcudiyet kazanmıştır. Zorunlu varlık ise değişime girmez, onun varlığı kendisindedir. Zorunlu olan vardır. Mevcudiyet kazanan her şey, bir neden yoluyla mevcudiyet kazanır. Her neden ise özgürce eylemde bulunan bir nedende son bulur. Mevcudiyet kazananlar, özgürce hareket eden bir nedeni işaret ederler.⁴¹ Mevcudiyet kazanmış her şey tarihseldir. Doğanın tarihi söz konusu olduğunda durum güçleşir. Doğa yasaları, üzerinde tartışmaya girilemeyecek kadar soyuttur. Doğanın kusuru, başka bir anlamda

³⁹ Soren Kierkegaard, **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**, 1.baskı, Mayıs, 2013, İstanbul, s. 1-7.

⁴⁰ Kierkegaard, **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**, s.8.

⁴¹ Kierkegaard, **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**, s.75-76

tarihinin olmamasıdır. Ebedi olanın kusursuzluğu ise hiç bir tarihinin olmamasıdır. Var olanlar arasında sadece ebedî olanın bir tarihi yoktur.⁴²

Zorunlu olan varlık Tanrı olduğuna göre Tanrı özgür eylemde bulunarak insanı ve doğayı mevcuda getirmiştir. Kierkegaard'ın bu açıklaması, doğal kötülüğe bir cevap niteliğinde değerlendirilebilir. İnsanlık tarihi dediğimiz zaman var olan ilk insandan başlatarak şuanda var olan son insana kadar değerlendirebiliriz. Doğa, insanlık tarihiyle birlikte var olmak zorundadır ancak doğanın kendisi soyut bir kavram olduğundan yanlışlığından veya doğruluğundan bahsedemeyiz. Doğa, yasalarına göre hareket eder. Buradan Kierkegaard için deistlik iddiasında bulunulamaz. Tanrı en iyi şekilde yaratmıştır. Sevginin kaynağı olan Tanrı için, Kierkegaard'a göre aksi düşünülemez. Kierkegaard'ın, doğal kötülük hakkında, çıkarım yapabileceğimiz bir başka görüşüne rastlamadık.

Ahlakî kötülüğe geçecek olursak, Kierkegaard'a göre kötülük, Tanrı'dan uzak olan insanların kaçınılmaz sonucudur. İman etmeyen kimse bu dünyanın zevk ve sefasına dalar ve kendisini kaybeder. Kendinden başka kimseyi düşünmeyen insan ise kendi menfaati söz konusu olduğunda diğer insanlara gelecek zararı ya da acıyı düşünmez.

Kierkegaard insanların bu tutumdan kurtularak dünyanın daha yaşanılabilir, daha güzel hale gelmesini temenni eder. İnsan ancak kendi özüne dönerek, imana ulaşarak bunu başarır.

O, imtihan doğrultusunda, hayatta daima yaşanılacak acıların olduğu kanaatindedir. Bunu çile çekmek olarak nitelendirir. Çile çekmeyi, itaati öğrenme yolunda bir ders olarak görmüştür. Çünkü çile çekmek, aslında yaşanılacak olumsuzlukları, acıları, mahrumiyetleri göze alarak isyan etmeden, inanmaktan vazgeçmeden sınanmayı kabul etmektir. Dünyada alınan hiç bir riskin sonu ebediyeti etkilemez. Bu nedenle yaşam içerisinde alınan diğer risklerden -iş hayatında alınan risk, evlenilerek alınan risk gibi- daha zor olması doğaldır. Çile kişiyi iç dünyasına döndürmeyi amaçlar. İtaati öğrenemeyen insan ise, içe dönmek yerine, dünyaya dalıp, zevk ve eğlencelerle oyalanarak çileyi unutmaya çalışır. Kimi zaman başarılı

⁴² Kierkegaard, *Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe*, s. 77.

olur da ancak bunlar geçicidir. Asıl olan ise, ebedi olana her gün bir adım daha yaklaşıyor olmamızdır.⁴³

Çilenin farkında olarak, itaati öğrenmek isteyen insan ancak Tanrı ile ilişkisi doğrultusunda bir şeyler öğrenebilir. Bu ilişki ebediyet için eğitilmekte olduğunun bir işaretidir. Bu süreçte dünyada, şehvet, zevk, eğlence gibi çok fazla caydırıcı ile karşılaşacaktır. Bunlardan kurtulmak için ise tıpkı süttten kesilen çocuk gibi insanın da dünyanın bu caydırıcı yönünden kesilmesi gerekmektedir. Dünyayı sevmekten uzaklaşmalı, dünyayı ilgilendiren şeyler için hırçınlaşmaktan kaçınılmalıdır.⁴⁴

Kierkegaard için, hayatta çekilen bütün çile imtihandır. İmtihanın sonucunda başarılı olmak itaate ulaşmaktır. Kierkegaard'ın felsefesinde, ahlakî kötülük burada ortaya çıkmaktadır. Kendi içine yönelmeyen, imanı aramayan insan, bu dünyadan sonuna kadar faydalanma düşüncesiyle, zevk ve eğlenceye düşer. Dünyevî zevk ve eğlencenin, tatmin noktası yoktur. Nefis her zaman daha fazlasını ister. Kierkegaard bu konuda Don Juan örneğini vermektedir. (Don Juan: Mozart'ın opera versiyonunda kullandığı, XIV.yüzyılın efsanevî hovardasıdır. Burada adı Don Giovanni olarak geçer. Laurids Kruse (1778-1839) tarafından kaleme alınan Don Giovanni, bir çok versiyonda olduğu gibi, Danimarka versiyonunda da Don Juan olarak anılır.)⁴⁵

Don Juan, arzu ve şehvetini yaşarken hiç bir ahlakî kaideye uymayan, baştan çıkarma, taciz, öldürme gibi durumları kendine eğlence haline getirmiş bir karakterdir. Kimseyle ruhsal bir aşk yaşamaz sadece anlık şehvetini tatmin etmek için baştan çıkarmaya yönelir. Hiç bir şekilde, attığı adımların sonucunu düşünmez. Böyle bir hayat anlayışı yüzünden kendisi, şeytanî olarak nitelendirilmiştir. Hayatı da usulca ve umarsızca dipsiz bir uçuruma doğru yol alır. Nasıl ki suya atılan bir taş, önce hafifçe su üzerinde sekiyor, sonra hızla dibe batıyorsa Giovanni'nin hayatı da aynen bu şekildedir.⁴⁶

İlk bölümde ahlakî kötülükten bahsederken, insanın bilerek ve isteyerek taraf olduğu, sessiz kaldığı veya bizzat yaptığı zulüm, işkence, onursuzluk gibi kötülükleri

⁴³ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, 2.baskı, Fabula Kitap Yayınları, 2016, s.197-198.

⁴⁴ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.198.

⁴⁵ Soren Kierkegaard, **Müzikal Erotik**, çev. Merve Elma, 1.baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, Mayıs, 2015, s.14.

⁴⁶ Kierkegaard, **Müzikal Erotik**, s. 63-67, 73-75, 109.

içerdiğini söylemiştik. Kierkegaard'a göre insan ne için bu dünyada olduğunun bilincinde olmazsa saydığımız bu kötülöklere dahil olmaktan kaçınamayacaktır.

İman, asıl olarak insanı kendinden koruyarak kötölöklere engel olur ve yaşamı anlamlı getirir. Kierkegaard'a göre genel anlamda kötölük kavramının değerdendirmesinden sonra felsefesi içerisinde kötölük problemine hangi kavramlarla, nasıl yer verildiğini inceleyeceğiz.

1.2. Kierkegaard'ın Kötölük Problemine İlişkin Kavramlara Yaklaşımı

Kötölük problemini ilk bölümde üç başlık altında inceledik. Bunlar: varoluşsal kötölük problemi, mantıksal kötölük problemi ve delilci kötölük problemidir.

Kierkegaard felsefi sisteminin içinde kötölük problemi diye bir başlık açmamıştır. Ancak bu kötölük konusunu görmezden gelip ilgilenmediği anlamına gelmemektedir.

Kierkegaard Tanrı'nın varlığı-yokluğu, dünyanın iyi bir yer olup olmadığı tartışmasına girmez. Hatta yukarıda bahsettiğimiz gibi dünyada kötölüğün var olduğunu kabul eder. Tanrı insanlara akıl ve irade vermiştir. İnsanlar ise verilen bu akıl ve iradeyi kullanarak ya iyi olanı ortaya çıkarır ya da kötü olanı. İyi ve kötü ayrımı olmasa insan kodlanmış bir robottan farksız olacaktır.

Kötölük problemini savunanların bahsettiği gibi Tanrı, kötölükleri engellemiyor veya engellemek istemiyor değildir. O, kötü olanı engellemek için insanın önüne, iman yolunu koymuştur. İnsanın bu yolda yürümesi için kendisinin bunu irade etmesi gerekiyor. Sonrasında ise sorumluluk -dünyaya dalmış olma halinden kurtulmak gibi- alması gerekiyor. Daha net bir ifadeyle Kierkegaard, kötölüğün bir problem olduğu kanaatinde değildir. Kötölük problemini konu edinen filozoflar, "Tanrı mutlak olarak iyidir", "Kötölük vardır" şeklinde öncüller vererek sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Ona göre kötölük, insanın dünya hayatının zevk ve eğlencesine, nefsin şehvetine düşkün olmasıyla ortaya çıkar. Şimdi Kierkegaard'a göre kötölük kavramlarını, kötölük kaynaklarını ve kötölöklere götürme yolundaki aşamaları sırasıyla inceleyebiliriz.

Kierkegaard için seçim yapmak hayatın özünü oluşturur. Çünkü seçim yapabilen insan, iradesini özgür biçimde kullanıyordur. Aksi halde seçim yapmayı sürekli çoğunluğa ayak uydurmuş, kendi fikri olmayan insanlar bir ürün olmaktan daha öteye geçemezler. Ona göre birey, kendi seçimiyle kendi varoluşunu gerçekleştiren somut bir varlıktır. Birey başkasının seçimi ile varolmaz. Burada bireycilik genel halkı, kalabalığı reddeder çünkü toplumların varoluşu olmaz.⁴⁷

Seçim yapan kişi hayatın akışına kendisini bırakmak yerine, nasıl bir hayat yaşamak istediğine karar vermek zorundadır. Bu şekilde Kierkegaard, “estetik”, “ahlaksal” ve “dinî” olmak üzere üç yaşam tarzı ortaya koyar.⁴⁸

Kötülük konusunu estetik evre içinde inceleyeceğiz. Etik evreyi dini evreye geçiş aşaması olarak değerlendirip, dini evrede ise kötülük konusuna çare arayacağız. Kierkegaard'ın felsefi yöntemi birey ve bireyin özgürlüğünü ön plana çıkaran bir sistemdir. Bu sebeple kötülük konusuna yaklaşımı da bireyin irade sahibi bir varlık olması temelinde devam etmiştir.

1.2.1. Kierkegaard'da Tercih Yapma - Seçim İmkamı ve Estetik Evre

Kierkegaard'a göre hayatta üç varoluş aşaması vardır: Estetik, Etik ve Dini varoluş alanları. O, kötülük konusunu estetik yaşam alanı içerisinde gördüğü için, bu yaşam alanı üzerinde inceleme yapmak, onun kötülük konusundaki düşüncelerini anlamak noktasında faydalı olacaktır. Ancak estetik evreye geçmeden önce, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, kişinin irade ve tercihlerinden bahsedeceğiz. Seçim yapmak bireyin, kendi kararlarını verebilmesi anlamına gelir. Birey bu şekilde yaşamak istediği hayatı kendisi seçer. Üç yaşam alanından ilk aşama olan estetik yaşam alanında bulunan insan, kendisine bir seçim görünene kadar estetik alandadır. Kierkegaard'a göre kişi yaşamı içerisinde ya estetik yada etik yaşam alanında yaşamayı seçmelidir. Seçimi oluşturan etik evredir. Kişi burada estetik yaşam alanını tercih ederse, günah işleyeceği bir hayatın içinde olacaktır. Yaşamı ahlaksız olarak görünse dahi, seçim yaptığından dolayı etik yaşam içerisinde değerlendirilir. Etik evreyi seçende, iyi olanı seçmiştir. Ancak bu kişinin bir daha hiç kötüyü seçmeyeceğine dair garanti yoktur. Burada önemli olan, iyi veya kötüyü seçmekten

⁴⁷Akış, **Varoluş Filozofları**, s.30-31.

⁴⁸ Kamuran Gödelek, **Kierkegaard**, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s.20-21.

ziyade seçim yapabiliyor olmaktır. Ama yinede her seçimde iyi ve kötü ön plana çıkmaktadır.⁴⁹ Ona göre seçim yapabilen insan aklını kullanıp, düşünebilen insandır. Düşünemeyen insan için ne inanmanın bir anlamı olur ne de iyi ve kötünün. Bu yüzden seçim yapabiliyor olmak iyi veya kötüyü seçmekten çok daha önemlidir.

Peki estetik veya etik olarak yaşamak nedir? Estetik faktör kişinin gündelik olarak ne olduğudur. Etik faktör ise yaşam içerisinde kalıcı olarak ne olacaksa onu olmasıdır. Kierkegaard'a göre estetik alanda yaşayan insanın entelektüel yetenekleri sınırlıdır, iç güdüleriyle hareket ederler. Hatta Kierkegaard burada iç güdüleriyle yaşamaları yönünden hayvana benzetir. Entelektüel yetenekleri sınırlı olduğu için bu yeteneklerini kötüye kullanırlar ve etik alanda olan kişi tarafından sık sık azarlanırlar. Çünkü sadece anı yaşar, anın hesabını yapar. Bu yüzden hayatları parçalanmış durumdadır. Estetik yaşamda bulunan insan ise, anda takılı kalmayıp, anın üzerine çıkar ve özgürlüğünün farkına varır.⁵⁰

Kierkegaard'ın bu yaşam ayrımında estetik, etik ve dinsel aşama vardır. Bu aşamalar birbirinden bağımsız değildir veya belli nitelemelerle birbirinden ayrılmamıştır. (örneğin, zengin, fakir; güzel, çirkin vb) ona göre estetik yaşam biçimiyle, etik yaşam biçimini, ayıran en önemli çizgi kişinin, aklını kullanması, hayatı konusunda kendi kararlarını verebilmesi ve ufka bakabiliyor olmasıdır. Estetik yaşamda bulunan birisi ise anı yaşar, o anda nasıl hareket etmek istiyorsa öyle hareket eder. Bu hareketinin sonucunu düşünmez. Anlık haz veya kendini kurtarma derindedir. Bu şekilde hem kendine hem etrafına zarar verir. Ona göre kötülüğün kaynağı, hayatlarını estetik yaşam içinde sürdürmeye devam eden insanlardır.

Estetik yaşamı sürdürmesiyle kötülüğü dokunan insanlardan biri olarak Johannes'i⁵¹ örnek verebiliriz. Johannes estetik yaşamdan zevk alıyordu. Gerçek olan ile yüzleşmek istemiyordu. Gerçeklik bir uyarıcı olduğunda durumun bilincinde oluyordu. Kierkegaard'a göre ondaki kötülük bu bilinçteydi. Mesela bir genç kızı -o anda ona sahip olmak istediği için-, her şeyini feda edebileceği uç noktaya getirecek

⁴⁹ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.18.

⁵⁰ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.27.

⁵¹ Kierkegaard'ın "Baştan Çıkarıcının Günlüğü" isimli kitabındaki baştan çıkarıcı olarak belirtilmiş olan karakterin ismidir. Kitap Johannes'in günlüklerinin derlenmesidir. Kendisi genç kızları baştan çıkarıp daha sonra da onları ortada bırakan veya aldatandır.

şekilde kandırıyor, sonrasında kızı hiç tanımıyor gibi ortada bırakıyor. Yine bir başka genç kızın peşinde koşarken, kızın nişanlı olduğunu öğreniyor. Ancak bu durum onun için bir anlam ifade etmediğinden, vazgeçmiyor.⁵² Çünkü kendisini kafasına koyduğu zevk ve eğlence tutkusundan alıkoyacak bir ahlak anlayışı yok. Yaşam içerisinde güzel olana, o an sahip olmak istiyor, sahip olduğunda ise güzellik anlamını yitiriyor Johannes için. Bu durum kötülüklerin başını oluşturuyor. Çünkü bir kişiye sadece kendi hazzını tatmin etmek için duygusal acı çektiren insan kötülüklerin var olduğu yolda adım adım ilerliyor demektir. Bu haz durumu bitmeyeceği için, yapacağı her kötülük, yeni bir kötülüğe kapı aralayacaktır. Johannes'in bir adım ilerisi, Don Giovannidir. Don Giovanni yaptıkları için pişman bile değildir.

Estetik yaşam alanında bulunan insanlar, “hayatın tadını çıkarmalıyız” gibi ifadelerle dünyadan zevk almak isterler. Dünyadan alınan zevk kişiden kişiye değişir, değişmeyen tek nokta, bu zevklerin bireyin dışında var olmasıdır. Kierkegaard'a göre sağlık, en büyük yaşam değeridir. Estetik yaşam görüşünde hayatın zevklerini, bireyin kendisi dışında olan güzellik, yakışıklılık, zenginlik, onur, asalet gibi gelip geçici niteliklere bağlar. Kierkegaard burada, öğrencilik yıllarında ziyaret ettiği bir yaşlı kont ve kontesten bahseder. Kontes, kontu pencereden gördüğünde, eşinin krallıktaki en yakışıklı adam olduğunu, bir tarafa eğik yürüse de kendisi yanında olduğunda bunun hiç de fark edilmediğini dile getirmiştir.⁵³ Kierkegaard'a göre burada önemli olan gelip geçici olan güzelliğin, asaletin ruhta olmasıdır. Bu özellikler ruhta olduğu sürece insan iyi olan bir yaşam sürebilir.

Kierkegaard, hayat şartları kendi kontrollerinde olsaydı, arzuladıkları mutlu ve neşeli hayata kavuşabileceklerini düşünen insanlardan bahseder. Böyle bir yaşam yok değildir. Kierkegaard böyle bir yaşamın zannedildiği kadar iyi olmadığını anlatmak için, tarihten İmparator Neron öğreneğini vermiştir. İmparator Neron tam da hayal edildiği gibi dünyanın sayısız zevk ve imkanlarına sahip, tüm dünyanın saygı gösterdiği bir şahsiyettir. Bir defasında vurdumduymazlığıyla Roma'yı yakmıştır. Kierkegaard'a burada sonuç koca bir şehrin yakılmış olmasıdır. Ve hala bunun nedeni ve nasılıyla uğraşanları da Neron ile aynı pervasızlık içerisinde görür.

⁵² Soren Kierkegaard, **Baştan Çıkarıcının Günlüğü**, çev. İsmail Yerguz, 1.baskı, Say Yayınları, 2016, s.11-35.

⁵³ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.28-29.

Ne yazık ki çağında bir çok gencin Neron kadar kötü olmasa da benzer bir pervasızlık taşıdığını söyler.⁵⁴

Kierkegaard melankoliyi büyük günahlar arasında sayan eski bir kilise doktrinini benimsediğini söyler. İmparator Neron'un da ruh durumunu melankoli ile açıklar. Neron yaşı ilerlediğinde artık gençliğindeki gibi sahip olduğu imkanlardan zevk almaz, mutlu olmaz. Eğer bir annenin çaresizliğinin kendisine zevk vereceğini bilse, evladını, annesinin gözünün önünde parçalatabilirdi. Neron eğer bir imparator olmasaydı muhtemelen intihar ederdi. Kierkegaard, bir benzer örnek olarak yine Roma imparatorlarından Caligula⁵⁵ örneğini vermiştir. Caligula, bütün insanların kafasının tek bir boyun üzerinde olmasını ve hepsinin yaşamına bir anda son vermek istemiştir. Kierkegaard Caligula'nın bu isteğiyle, kişinin intihar etmesinin eş değer olduğu görüşündedir.⁵⁶

Neron için melankolik bir ruh halinden bahsettik ancak, bu melankoli nedir? Kierkegaard'a göre melankoli, ruhun histerisidir. Ruh, kişinin gündelik, dünyevî yaşamına kaynaşır, aynı zamanda kişilik de ebedî olanda kendisinin bilincine varmak ister. Eğer bu durum gerçekleşmezse, melankoli yerleşir. Kişi bu melankoli içinde, bunu bastırmak için -Neron kadar olmasa da- farklı maceralara girişebilir. Ancak melankoliyi bu şekilde çıkarıp içinden atamaz. Ayrıca melankoliyi bastırmanın da bir sonu yoktur. Kierkegaard bu yüzden melankolinin, bütün günahların başı olduğunu söyler. Kişi içinde bulunduğu durumu açıklayamaz. Örneğin, acı çeken veya üzüntü içinde olan insan, bunu nedenini açıklayabilir. Ancak melankoli içinde bulunan insana nedeni sorulduğunda, sebebini açıklayamayacaktır. Çünkü kendisi de neyinin olduğunun farkında değildir. Sebebini bulduğunda melankoli ortadan kalkacaktır.⁵⁷

Anladığımız kadarıyla Kierkegaard'a göre melankoli, kişinin içinde bir türlü dolduramadığı bir boşluk gibidir. Kişi bu boşluğu doldurmak veya unutmak için farklı zevk ve eğlencelere yönelir. Melankoli ruhta olduğu için kişinin bunu, dünyevi zevklerle doldurması mümkün değildir. Boşluğu dolduramadıkça da zevk ve eğlencenin dozunu, ulaşabildiği kadar her defasında biraz daha arttıracaktır. Zira bu

⁵⁴ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.33.

⁵⁵ Caligula, kendisinin Tanrı olarak görülmesini istemiş, zevk için bir çok cinayete, tecavüze ve işkenceye imza atmıştır.

⁵⁶ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.34.

⁵⁷ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.35-36.

sebeple Kierkegaard'ın özellikle Neron ve Caligula örneğini verdiğini düşünüyoruz. Onlar kendi imkanları doğrultusunda zevk ve eğlencelerini sürdürmüşlerdir. Kierkegaard' a göre, estetik alanda kalmayı sürdürerek, sadece bu dünyadaki zevkleri uğruna yaşayan insanların Caligula veya Neron kadar olmasa da mutlaka kötülükle yollarının kesişeceği görüşündedir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi Kierkegaard'a göre kötülüğün olmaması insanın kötülük yapmamasından geçer. Ancak estetik alanda bulunan insanların kötülükten kendisini alıkoymasını mümkün görünmemektedir.

Yine Kierkegaard'a göre sonlu olan hiç bir şey, tüm dünya bile olsa, ebediyete gereksinim duyan bir kimsenin ruhunu tatmin edemez.⁵⁸ Kişideki melankoli halinin ebediyete yönelme durumunda ortadan kalkacağını düşünebiliriz.

Kierkegaard bu dünya zevkleriyle kendilerini aldatmaya çalışan insanların, ruhlarında ciddiyet düşüncelerinde derinlik olmadığını savunur. Bu insanlar ruhlarıyla alay eder haldedir. Ruh ise bu durumu affetmez ve melankoli zincirlerini takar. Kierkegaard buradan sonra, tıpkı karşısındaki insana vaaz verir gibi, kendisini bu hayattan kurtarmasını, bunu yaparken korkmamasını söyler. Umutsuzluk konusunda belirttiğimiz gibi kişinin imana ulaşması için umutsuzluktan geçmesi gerekmektedir. Kierkegaard ise melankoli içinde olan kişinin, umutsuzluğu dünyadaki zevk ve eğlence yüzünden sürekli ertelediğini bunu da doğurmayı bekleyen kadının, doğumunu ertelemesine benzetir. Oysa kişi kadın gibi yeni bir kişi dünyaya getirmeyecek sadece kendinin yeniden doğmasını sağlayacaktır. Ya da kişi tamamen bundan vazgeçerek, tamamen zevk eğlenceye dalacak, içinde bir ruh, ruhunda bir inanç olduğunu unutacak, ruhuna işkence edecektir.⁵⁹ Ruhuna bu denli zarar veren kişi bu melankoliyi sadece kendisi yaşar. Etrafında eğlenceler olsa bile, onun ruhu mutsuzdur. Kierkegaard böyle bir kişinin durumunu içeriden çekirdeği çürümüş ama dışarıdan oldukça lezzetli görünen bir meyveye benzetir. Bu meyvenin sadece görünüşü vardır. Bu durumdaki kişi etik olarak estetik benliği seçmiştir.⁶⁰

Kişi etik olan yaşam alanını seçtiğinde ise kendisini konumlandırmış, hür olarak kendisi tarafından, kendisi olmayı seçmiştir. Kişi bu şekilde kendisine sahip

⁵⁸ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.44.

⁵⁹ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.48-49.

⁶⁰ Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, s.67.

olduğundan iyi ve kötü olan arasındaki mutlak farklılık görünür. Kişi kendisini mutlak olarak seçtiğinde, iyi ve kötü arasındaki farkı da konumlandırmış olur. Kierkegaard'a göre iyi, ve kötü kişinin onu irade etmesiyle alakalıdır. Aksi halde iyi veya kötünün bir varlığı yoktur. O, bu konu hakkında, "*tüm varoluştan tövbe etme*" ifadesini kullanır. Tövbe etmek, kötülüğün, kişinin zaruri bir parçası olduğu gerçeğinin ifadesi olduğu gibi, yine kötülüğün, kişinin zorunlu bir parçası olmadığının da bir ifadesidir.⁶¹ Kierkegaard'a göre iyilik ve kötülük subjektif yargılara değişmez. İnsan bu dünyaya geldiğinde kötü olan zaten vardır. Yine kişinin tövbe ediyor olması, bir kötülük/günah eylemi sonucundadır. İnsan kötü olanın bu dünyadaki varlığı içinde yaşamını devam ettirir. Biz burada Kierkegaard'ın görüşlerinden anladığımız kadarıyla, insanın seçim yapabilmesi için yani iradesini kullanabilmesi için -Aksi halde insan, kendisi olmayacak, sadece bir ürün olacaktır⁶²- iyi ve kötünün olması gerekmektedir. Diğer yandan kötülük var olduğu için, kişi bunu seçmek zorunda değildir. Sorumluluk olarak seçtiği kötülüğün sonunda kendisinden başka hiç kimseyi suçlamamalıdır. Kierkegaard'ın bir teist olduğu görüşünden ve düşüncelerinden hareketle, kişinin bu dünyada Tanrı'ya ulaşmak yolunda bir imtihan içerisinde olduğu söylenebilir. Kötülüğe giden yollar daha basit ve dünyanın zevk eğlenceleriyle döşenmiştir.

Kierkegaard "*Baştan Çıkarıcının Günlüğü*" adlı eserinde Johannes gibi estetik evrede yaşayan insanları, "*başkalarının gösterdikleri an dışında hiç bir şeye sahip olmayan, şeylerin özünü değil sadece görünüşlerini yakalayan, öz kendini göstermek istediğinde her şeyini yitiren insanlar*" şeklinde nitelendirir.⁶³ Bu tür insanlar karşılarındaki insanı -kadın- değerlendirirken, sadece dış görünüşüyle değerlendirirler. Güzel ise yaklaşımaya çalışır, değilse hiç bakmaz bile. Halbuki güzellik veya çirkinlik insanların kendi seçtiği özellikler değildir. Daha öncede bahsettiğimiz gibi güzellik de yakışıklılıkta, bir gün gidecektir. Güzel veya yakışıklı olan insanın kötü olan eylemler içinde bulunması, onu haklı kılacak mıdır veya yaptığı kötülükleri görmezden gelebilecek miyiz? Bir diğer yanı ise, kötülük yapacak insan, güzel olana kötülük yapmak yerine çirkin olana mı kötülük yapacaktır? Öyle olsaydı, güzellik göreceli bir kavram olmakla birlikte, hiç kimse güzel olarak

⁶¹ Kierkegaard, *Etik/Estetik Dengesi*, s.69.

⁶² Kierkegaard, *Etik/Estetik Dengesi*, s.70

⁶³ Kierkegaard, *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*,s.21.

gördüğü varlığa kötülük yapmaz, güzel olan kişi de kötülük yapmazdı. Anlaşılacağı üzere dış güzelliğin, insanın seçimleri konusunda bir önemi yoktur. İyi veya kötü arasındaki ayrım, insanın seçim yapabilmesinde ortaya çıkar.

1.2.2. Kierkegaard'da Günah Kavramı

Kierkegaard'da günahı ele alırken öncelikle umutsuzluk kavramından hareketle genel bir günah anlayışına değineceğiz.

Tanrı, Adem'e "her şeyden yiyebilirsin ancak iyiyi ve kötüyü bilme ağacının meyvesinden yeme, Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün" dedi.⁶⁴ Yılan, kadına" o ağacın meyvesini yerseniz ölmezsiniz, Tanrı gibi olursunuz" dedi.⁶⁵ Adem ve kadın meyveden yediler. Tanrı bu itaatsizliğin sonunda Adem'i emeği olmadan toprağın kendisine ürün vermemesiyle, Havva'yı ise erkeğin egemenliği altında kalmak ve doğum yaparken acı çekmekle cezalandırmıştır.⁶⁶

Kierkegaard, Adem'in günahını düşüş olarak nitelendirmiş ve insanlık tarihinin hayali bir başlangıç noktası olarak belirtmiştir. Böylece Adem'in günahı geçmişte olup bitmiş bir olaydan daha fazlası haline gelmiştir. Adem'in günahıyla birlikte günahkarlık kavramı oluşmuştur. Kierkegaard, günahkarlık kavramının oluşmasına ve sürekliliğinin olmasına, Mervus Günah adını vermiştir.⁶⁷ Mervus kelimesi, "miras kalmış" anlamına gelmektedir. Bu açıdan Ademden bize miras kalmış olan anlamında, günah kavramını niteleyen bir sıfat olarak düşünülebilir.

Hıristiyanların, her yeni doğanın insanın kalıtsal günah ile geldiği düşüncesi, kötülük probleminde tartışılmıştır. Kierkegaard'a göre ise Adem ile değildir. İlk günah ile birlikte günahkarlık da Adem'e inmiştir. Bundan önce günahın dünyada olmaması ikincil bir konu olmakla beraber, asıl konumuz olan günah ile alakası yoktur. Her doğanın bu günaha ortak olması, günahın varolduğu bir dünyaya gelmesinden kaynaklanmaktadır. Aksi halde insan türünün başlangıcını, başka bir

⁶⁴ Yaratılış, 2:17

⁶⁵ Yaratılış, 3:4

⁶⁶ Yaratılış, 3: 16-20.

⁶⁷ Soren Kierkegaard, **Kayı Kavramı**, çev. Türker Armaner, 12. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.18.

türe atfetmek olur. Ancak doğum, insanlık tarihinin sürekliliğinin göstergesidir. Adem'in günahının sürekliliğinin göstergesi değildir.⁶⁸

Yaratılışın ilk anından itibaren insan kendi özgür iradesiyle hareket etmiş, ilk günahı işlemiş ve en baştaki mükemmelliğini kaybederek cezalandırılmıştır. İnsan iradesindeki zayıflık ve oluşan kötülükten, Tanrı sorumlu değildir. Günah, Adem'in yaptığı gibi, insana verilmiş olan özgür iradede kaynaklanmıştır.⁶⁹

Kierkegaard'a göre "imana dayanmayan her şey günahdır."⁷⁰ Bu sebeple umutsuzluk kavramı içerisinde bahsettiğimiz gibi beninin farkında olmayıp iman etmemiş kişi kalabalıklar içinde kaybolmaya mahkumdur. Kierkegaard'a göre bu yaşam için günah bile denilemez, öğrenmeye bile değmez.⁷¹

Günahtan sonra pişman olmamak yeni bir günahdır. Hatta günahın pişmanlıktan yoksun kaldığı her saniye günahdır. Çünkü sonsuzluğun özü sürekli olmasıdır. İnsan zihni de iman etmek ister ancak günahkar, günahın o kadar etkisi altındadır ki, tüm yaşamını mahvettiğinin bilincinde bile değildir. Bazı insanlar günah işlemenin insanî olduğunu savunurlar. Kierkegaard'a göre de durum aynı şekildedir. Ancak günahta ısrarcı olmak şeytanîdir.⁷²

Kötülük de günah içerisinde belki de en büyük yeri kapsar. Kierkegaard'ın burada anlatmaya çalıştığı, her bireyin kendi günahından sorumlu olmasıdır. Yani kötülük yaparak günah işleyen, kendi iradesiyle hareket etmiştir. Ancak kişi iman etmiş olsaydı zaten bu kötülük içerisine girmeyecekti. Çünkü Kierkegaard'a göre iman eden kimse günahlardan uzak durur, kötülük işlemez.

Kişi, günah işleyerek yaptığı hatanın farkına varıp pişman olur. İnsan burada günahı özgür iradesiyle işler. Asla günah işlemeyen, hata yapmayan bir insan için bilinçli olduğu söylenemez. Günah, kişiyi Tanrı ile diyalog kurmaya zorlar. İnsan bu saatten sonra daha da yücelir.⁷³

Kierkegaard'a göre dünyada bulunan kötülüklerin her biri, Tanrı'ya yönelmemekten kaynaklanmaktadır. İnsan iman ederek, kötülüklerden, günahlardan

⁶⁸ Kierkegaard, **Kayı**, 25-27.

⁶⁹ Yasemin Akış, "**Soren Kierkegaard'da Kaygı Kavramı**", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Muğla, 2014, s.57.

⁷⁰ Romalılara Mektuplar, 14.23.

⁷¹ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.112.

⁷² Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.115.

⁷³ Faruk Manav, Gökhan Gürdal, **Kierkegaard (Birey ve Varoluş Üzerine)**, s.97.

kendisini uzaklaştırmaya çalışır. Kişinin zamanında yaptığı günahlar, iman etmesine engel değildir. Önemli olan insanın pişman olup hakikate ulaşmaya çalışmasıdır.

İnsanın pişman olması, kendi başına yapacağı bireysel bir eylemdir. İnsan hiç kimsenin zorlamasıyla pişmanlık yaşamaz. Bu sebeple Kierkegaard için özgür irade her şeyin başında gelmektedir. İnsan kendi kararlarını kendisi veremezse, kendi benliğine yönelmesi, imana ulaşması mümkün değildir.

Kierkegaard için kişinin özgür olmaması, bir başkası tarafından tutsak tutulması anlamına gelmemektedir. Özgürlük insanın kendi elindedir. Kişi, kalabalıktan sıyrılarak, kendi kararlarını kendisi aldığı takdirde özgürdür. Aksi halde kalabalık içinde kaybolmuş bir insan vardır. Bu tip insanlar, doğruyu savunmak yerine, çoğunluğun tepkisini almayacak, yalnız kalmayacakları fikirleri savunurlar.

1.2.3. Kierkegaard'da Kaygı Kavramı

Kaygı denilince hemen hemen herkesin aklına korku gelir. Kierkegaard ise kaygı kavramını, korkudan ayırmıştır. Daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi insan ruh ile beden sentezidir. Buna göre korku, bedene ait yani nesnel olana karşı duyulur. Kaygı ise kişideki ruha aittir. Kaygıyı, insandaki sonsuzluk fikri ortaya çıkarır. Bu dünyadaki hayat bittiğinde, ruhun durumu ne olacaktır? Kierkegaard'ın kaygı kavramı bu fikir etrafında şekillenmektedir.⁷⁴

Yaratılış'ta Tanrı Adem'e "Sadece iyiyi ve kötüyü bilme ağacının meyvesinden yemeyeceksin"⁷⁵ dediğinde bu yasak, özgürlüğü, hazzı ve beraberinde kaygıyı getirmiştir. Adem'in yasağı çiğnemesi, özgür iradesiyle hareket ettiği anlamına gelir ancak bu yasak sonrasında, nasıl bir sonuç alacağını bilmemesi ise kaygıyı ortaya çıkarır.⁷⁶ Kaygı burada özgürlük ve suç arasındaki ilişkidir. Kişi suç işlemeye meylettğinde, kaygı ortaya çıkar. Kaygı insana, kötü olanı yaptığında sonucunun ne olacağını düşündürür. Bu düşünme sonucunda kişi, yine özgür iradesiyle kötü arasına mesafe koyar.⁷⁷

⁷⁴ Kierkegaard, **Kaygı**, s.35.

⁷⁵ Yaratılış, 2/17.

⁷⁶ Kierkegaard, **Kaygı**, s.38.

⁷⁷ Kierkegaard, **Kaygı**,106.

Kierkegaard'a göre kötülüğün bir sonu yoktur. İnsan kötülük işledikçe dibe doğru batır, ancak bu batmanın bir sonu yoktur. Her kötü olan yeni kötülüğe sebepler doğurur. Örneğin, Don Giovanni, Anna'ya tecavüz etmeye çalışırken, Anna'nın çığlıklarına babası gelir. Don Giovanni Anna'nın babasını orada öldürür.⁷⁸ Burada kaygı, Giovanni, Anna'ya saldırmadan yani henüz kötülüğü yapmadan sanki ete kemiğe bürünmüş halde ortaya çıkararak, kötülüğün sonunun varacağı yeri düşünmesini sağlar.⁷⁹

Kaygı burada pişmanlık ile karıştırılmamalıdır. Kötülük işlendikten sonra peşinden pişmanlık gelir. Kaygı ise kötülük ortaya çıkmadan, varacağı sonucu önceden kavrar. Kötülük eyleme döküldükten sonra kaygı yerini, pişmanlığa bırakır. Pişmanlık, işlenen kötülüğün sonucunu değiştiremez. Kierkegaard böyle kişilerin bu dünyada çekeceği cezanın yanı sıra, cehennem azabının da olacağına inanmıştır.⁸⁰

Kierkegaard'a göre kaygı, Tanrı tarafından insana verilen, insanı kötü olmaktan koruyan bir duygudur. Şimdiye kadar olan düşüncelerinden yola çıkarak, Kierkegaard'ın, ahlakî kötülüğü önlemenin yolunun, bireyin kötülük yapmaktan korunmak olduğu fikriyle hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Kierkegaard'ın kötülük kavramı ve problemine yaklaşımını ortaya koyduktan sonra ikinci bölümde onun Kötülüğün Yorumlanması ve Çözümlemeleri bağlamında kötülüğün aşılması ve pasifine edilmesi çerçevesindeki kötülüklerden kurtulmaya dair görüşlerini değerlendirmeye çalışacağız.

1.2.4. Kierkegaard'da Umutsuzluk ve Ölümün Varoluşu Kavramı

Kierkegaard'a göre umutsuzluk kötü müdür? Umutsuzluk insanı kötülüğe götürür mü? Umutsuzluğu, kötülük konusunda nasıl konumlandıracağız? Umutsuzluk insanı ölüme götürür mü? Varoluş filozoflarının bahsettiği gibi ölümün varlığı bir kötülük müdür?

Umutsuzluk kavramı Kierkegaard'ın felsefesinde kötülük problemini işlerken yola çıkacağımız ilk kavramdır. Umutsuzluk kavramı ile, varoluş filozoflarının,

⁷⁸ Kierkegaard, *Müzikal Erotik*, s.103.

⁷⁹ Kierkegaard, *Kaygı*, s.112.

⁸⁰ Kierkegaard, *Kaygı*, s.114.

temel kötülüğün, ölümün varolması şeklindeki düşüncesine de cevap vermiş olacağız.

Kierkegaard her şeyden önce "insan nedir?" sorusuyla işe başlamıştır. Ona göre insan bir sentezdir. Peki neyin sentezidir? İnsan, sonlu ile sonsuzun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir. O, bu sentezde iki zıt terimin ilişkisi ile insandaki "ben"i anlatmıştır. Buradaki ben, ilişkinin kendisi değil, ortaya çıkardığıdır. Şöyle ki, ruh ve bedenin ilişkisi sonucunda bir bene sahip oluruz. Ben in ise kendisini ortaya koyan ile ilişkisi devam etmektedir. Bu ilişki ile de benin aslında tin olduğunu kavrarız. İşte benin burada kendi gücüne ulaşmadaki yetersizliği umutsuzluğu ortaya çıkarmaktadır. Ben, umutsuzluğunu fark ederek, kendi başına ondan kurtulmak isterse daha derin bir umutsuzluğa dalacaktır.⁸¹ İnsan, Tanrı'nın kendisine verdiği akıl ve irade ile kendi varlığını sorgulamalıdır. Bu dünyada her yaşayan öldüğüne göre bu dünya sonu olan bir dünyadır. Ancak sonsuzluk fikri aklımızda vardır. Kaldı ki, bizleri bu dünyaya getiren varlık vardır ve hala yeni doğan insanlar varsa bu yaratıcı da sonsuzdur. Buna göre kişi iç dünyasında bir ruhu olduğunun farkına varır. Ruhun daima yaratıcısıyla ilişkisi devam eder çünkü oda sonsuzdur. Ancak bu dünyada ayak uydurur.

Kurtulmak yerine, kendisini ortaya koyan yaratıcısıyla olan ilişkisini anlamaya çalışması gerekir. İnsan bedeniyle bu dünyada var iken, Tanrı'dan gelmesiyle de ona bağlıdır. İnsanın yaratıcısıyla olan bu ilişkisi bütün hayatına sonsuza kadar yansır.⁸²

Ona göre, ancak beni oluşturan, zıt terimlerin ilişkisini anlamak için benliğine yönelen insan kendisini tanıyabilir. Kendisini tanıyan ise Tanrı'nın varlığını idrak noktasında ciddi bir yol kat etmiştir.

Umutsuzluk aynı zamanda, insanın içinde var olan, Tanrı'dan gelen bir duygudur. Çünkü beni oluşturan sentezde bir taraf Tanrı'ya aittir (Sonsuz olma gibi). İnsan ise sonlu tarafıyla, sonsuzu anlamak istediği için umutsuzluğu yaşar. Sonlu ve sonsuzun çatışması içerisindeyken aslında insan kendi çaresizliğinin farkına

⁸¹ Soren Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, çev. Mukadder Yakupoğlu, 8. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s.22.

⁸² Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.22.

varır.⁸³Çünkü ruh sonsuzluğu ister, beden ise bu dünyayı ister. Ruh bu dünya içerisinde rahat etmek için, sonsuz olan Tanrı inancını ister.

Umusuzluğu yaşayarak benin farkında olan ve bene yönelerek Tanrı'ya ulaşan kişi için ölüm korkulacak bir durum değildir. Yani, ölüm kötülük olarak değerlendirilemez. Çünkü insan varoluşunun gereği olarak ölümü yaşayacaktır. (*Nasıl ki yemek, içmek, beni var eden ilişkinin sonlu tarafına ait bir gereksinim ise, ölüm de sonsuz tarafa ait bir gereksinimdir. Çünkü sonsuz olan sonsuzu isteyecektir.*)

Sonsuz olanı reddederek umutsuzluğu içinde çırpınan kişinin durumu ölümcül hastalığı olup da kurtulmaya çalışan kişinin durumuna benzer. Kierkegaard nu yüzden ölümcül hastalık umutsuzluk demiştir. Ancak umutsuzluğun, ölümcül hastalık olması onun bedensel bir hastalık gibi ölümle sonuçlanmasından değil, aksine öldürmemesinden kaynaklanmaktadır. Nasıl bedensel olarak yüzde yüz sağlıklı bir insan yoksa umutsuzluktan kaynaklanan kaygıyı yaşamayan tek bir insan yoktur.⁸⁴

Kierkegaard burada aslında herkesin içinde kendi varlığını sorgulayan bir şeyin olduğunu anlatmaya çalışır. Gerçekten de insanın kafasında bir yerde daima varoluşuna dair soru işaretleri vardır. İşte Kierkegaard bu durumu umutsuzluk olarak nitelendirmiştir. Benin gelişim de umutsuzluğa bağlıdır. Umutsuz olunmadan iman gerçeği ile yüz yüze gelemeyiz. Kierkegaard bu konuda "*Kendi olmaya cesaret etmek aslında bir bireyi, şunu veya bunu değil, Tanrı karşısında çabasını ve sorumluluğunu devasallığı içinde yalnız bir bireyi gerçekleştirmeye cesaret etmektedir.*" Varoluş serüveni benin kendi olma serüvenidir.⁸⁵

İman etmeyip, benine ulaşmaktan yoksun kişi kalabalıklar içinde, dünyanın gidişatını kavramaya çalışarak, dünyaya ait bir çok işi omuzlarına yükler. Bu şekilde kişi kendisini de unuttur. Bir taklitçi veya robot gibi yaşamına devam eder. Kötülük burada ortaya çıkmaktadır. Özgür olamamak başlı başına bir kötülüktür. Bu kötülüğü insan kendi kendisine yapar. Kierkegaard bu şekilde olan insanlar için, dünyaya uygun olmaya çalışan ve tedavüldeki para gibi her yerde dolaşan insan benzetmesi yapmıştır. Bu tür insanlar bu durumdan korkulacak bir şey olmadığını

⁸³ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, s.25.

⁸⁴ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, s.32-33.

⁸⁵ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, s.9.

düşünürler.⁸⁶ Ancak sadece sonlu olanı tatmin etmeye çalışarak zevke, sefaya dalar. Zevkin bir sonu yoktur.

Kierkegaard'ın Don Juan karakteri de yukarıda belirttiğimiz gibi bu dünyaya dalan insan nefisini tatmin etmeye çalışacak ve bunun bir sonu olmayacaktır. Yıktığı hayatlar, üzdüğü, acı çektirdiği insanlar onun için önemli değildir. Kötülük problemini açıklarken bir insanın acı çekmesinin kötülük olduğunu belirtmiştik. İnsanın kötü olanı yapmasının önüne geçmesinin ilk basamağı umutsuzluğunu fark ederek benine ulaşmasıdır. Benine ulaşan insan umutsuzluktan muaf olmak için sonsuza yönelir. Bu yöneliş ile kendi kendine Tanrı'ya ulaşmaya çalışır. Tanrı'ya ulaşan ise ölümcül hastalıktan kurtulur.⁸⁷ Ona göre insanın temel yapısı budur, bu şekilde yaratılmıştır.

Beni oluşturan sentezin bir diğer zıtlıkları, olabilirlik ve zorunluluktur. Varolan ben, kendini geliştirmek için kendini farklı biçimlerde yansıtır. Olabilir olanın bir sonu yoktur. Bir olabilir düşünüldüğünde peşini bir yığın olabilirlik alacaktır. Olabilirliği burada sınırlandıran ise zorunluluktur.⁸⁸ Buna göre varoluş filozoflarının, insanın dünyaya fırlatılmış, atılmış olması fikri bir kötülük olarak değerlendirilemez. Çünkü insan yaratılmıştır ve bir tabiatı olmak zorundadır. Varolan dünyanın şartlarına göre insan varolmasındaki olabilirliği ve var olduktan sonraki zorunluluğu kabul etmelidir. Yaratılış böyledir.

Zorunluluğu kabul etmeyen olabilirlik, iki yanılı taşır. Biri istek ve özlem biçiminde, diğeri hayalî melankoli biçiminde (umut, tedirginlik, kaygı). İlkinde ulaşamayacağı şeylere sürekli istek ve özlem duyar. Bu ruh haliyle gerçek dünyanın farkında olmaz. Kendine geldiğinde ise çok geç olabilir. İkincisinde ise ölümü bir yok oluş olarak düşünerek sürekli kaygı ve tedirginlik içerisinde yaşar.⁸⁹ Halbuki insan, varlığı ile yokluğu arasındaki olabilirliğin farkında olup, varolmasının zorunluluğu kavrasa ve kabul etse, ölüm korkulacak, kötü bir durum olmaktan çıkar. Benine ulaşmayan insan sürekli olarak sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü sorgular. Çünkü tedirginliği vardır. Benine ulaşan insanın bundan kuşkusu yoktur. Tehlike

⁸⁶ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.43.

⁸⁷ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.40

⁸⁸ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.45.

⁸⁹ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.47.

"göreceğiz, kaderimize boyun eğdik, her şeyi geride bırakın" gibi sözlerin inanç haline gelmesidir.⁹⁰ Bu şekilde olan insan dünyada sefalet içerisinde.

Kierkegaard'a göre sefaletlerin, melankolilerin en kötüsü umutsuz olmama durumudur. İnsan ancak umutsuzlukla Tanrı'yı bulabilir, hakiki iman edebilir. Bu yüzden umutsuzluk iyi ki vardır. Ancak umutsuzluk sonsuza kadar devam edemez.⁹¹ İman eden insan umutsuzluğun panzehirini elinde tutar. Çünkü Tanrı her şeye gücü yeten, her şeyi yapabildir. Bütün bu çelişkileri ve kötülüğe kapı aralayan durumları gideren budur. Nasıl ki hastalık anında vücudumuza kimyasal veriliyorsa veya bebeklikten beri daha sağlıklı olmak adına aşı ile vücudumuza mikrop enjekte ediliyorsa ve bu durum kötülük olarak nitelendirilemiyorsa, varolmanın zorunluluğu da umutsuzluk da kötülük değildir.

"Ölümcül Hastalık Umutsuzluk" eserinde ilk olarak benin ne olduğu hakkında bilgi vermiş, daha sonra umutsuzluk kavramına yoğunlaşmış ve benlik ile umutsuzluk arasındaki bağı anlatmıştır. Umutsuzluğu yaşayan ben Tanrı'ya bağlanmakla umutsuzluğu yener. Tanrı'ya bağlanan benin de, Tanrı karşısında dereceleri olur. Tanrı'nın karşısında olabilmek bile sonsuz bir gerçekliktir. İşte tam bu noktada umutsuzluk benin ölçüsüne yoğunlaşır. Ben ise burada Tanrı'nın karşısında olma bilincine erişmiş olmalıdır.⁹²

Kısaca özetleyecek olursak umutsuzluk fikrini Kierkegaard, Tanrı'ya ulaşma ve hakiki iman etme yolunda basamak olarak kullanır. İnsan tüm benliğiyle Tanrı'ya yöneldiğinde umutsuzluk hastalığının dehşetinden kurtulur. İçinde varolan anlamsızlığı, iman etmiş olmanın bilinciyle doludur.

İnsanın bu dünyada çektiği acıları ise, geçici bir sefalet bizden çekip alınabilecek bir cefa olarak görür. Sıkıntılarına rağmen ayağa kalkıp kendi olmaya çalışması ise Tanrı'nın her şeyi yapabileceğinden ve kendisini kurtaracağından emin olmasındandır.⁹³

Kierkegaard'ın bütün bunları anlatması aslında insanlığa yaptığı bir çağrı gibi anlaşılabilir. Kendisi de bu konuda, "Konuşmak bazen insanları zor durumda

⁹⁰ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.67.

⁹¹ Faruk Manav, Gökhan Gürdal, **Kierkegaard (Birey ve Varoluş Üzerine)**, 1. Baskı, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2013s.112.

⁹² Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.88-90.

⁹³ Kierkegaard, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, s.82.

bırakabilir. Ancak susmak da masumca değildir. Hele ki tehlikenin olduğu yerde susmak bir kötölüktür. Bu durumda susmak belki dünyanın bütün olanaklarına sahip olmanın yolunu açar ancak, insan kendi benini kaybeder. Benini kaybeden insan ise her kötölüğe kapı aralar.

İKİNCİ BÖLÜM

KIERKEGAARD'A GÖRE KÖTÜLÜĞÜN YORUMLANMASI VE KÖTÜLÜKLERDEN KURTULMA YOLLARI

2.1. Özgür İrade Savunması

Kierkegaard'ın düşünce sistemi içerisinde değerlendirme yaptığımız zaman kötülük probleminde karşılık verilebilecek yaklaşımı şüphesiz ki özgür iradedir. O öncelikle kötülüğün şeytandan kaynaklandığını, insanın da seçimi Tanrı olduğunda bundan kurtulabileceğini söyler. Daha sonra dünyada insanlardan kaynaklanan kötülükler değinir.

Özgür irade kişinin kararlarını kendisinin alması demektir. Karar vermek basit ifadesiyle ihtimalleri sonuca ulaştırmak, yeni bir başlangıç demektir. Kierkegaard'a göre ise karar ilk önce bizi kötü olana sürüklemeye çalışan şeytanın aldatmaca ağını reddetmekle başlar.⁹⁴

İnsanın yaşamını anlamlı hale getirmesi, yani ne uğruna bu dünyada olduğu, aldığı veya almadığı kararlar çerçevesinde olur. Uğruna yaşayabileceğin bir fikrinin olması hayatı da anlamlı kılar. Hayatını bir fikir, bir amaç, bir inanç veya kendisi adına devam ettirmek kulağa çok hoş gelmekle birlikte, bunun insana yüklediği bir sorumluluk da vardır. Kişi sorumluluklarından kaçarak böyle bir hayata erişemez. Kaçmakla sadece başkalarının yönettiği bir varlık haline gelir. Kierkegaard'a göre insanın bu dünyada olmasının bir amacı olmalıdır. Bu amaç insanın varoluşundaki hakikattir. İnsanın önce bunu anlayıp hakikatin peşinde olması gerekir.⁹⁵

Kierkegaard'a göre kötülüğün sebebi, insanın aklını ve özgür iradesini kullanmayışıdır. Kierkegaard burada dördüncü ve beşinci yüzyıllardaki Haçlı Seferlerinden örnek verir. Bu seferlere katılmak üzere çocuk ordular oluşturulmuştur. Çocukların çoğu daha savaş alanına gitmeden yolda ölmüştür. Bu durum nasıl ki, çocuklara yapılmış olan kötülüktür, şimdiki çağın insanı da kendi aklını kullanmaktan aciz olduğu için aynı kötülüğü kendisine yapar.⁹⁶

⁹⁴ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.11.

⁹⁵ David West, **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, 5.baskı, Engin Yayıncılık, İstanbul, , 1998, s.165.

⁹⁶ Soren Kierkegaard, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, 1.baskı, Paris Yayınları, İstanbul, , 2017, s.23.

İnsanların çoğu akıl ve iradelerini kullanmaya tenezzül etmezler. Hatta Kierkegaard göre alkol kullanımı gibi istatistik tabloları tutacaklarına, zeka kullanım oranlarının istatistiğini tutmaları gerekir. O zaman iyi ailede yetişmiş bile olsa kendiden, yaşamından hiç bir haberi olmayan yığınla genç karşımıza çıkacaktır. Harekete geçilmesi gerekirken yapılan sadece kalabalığa uyup boy göstermektir. Bu şekilde ruhsal bunalımdan, ahlakî çöküşten kurtulmak ne yazık ki mümkün değildir.⁹⁷

Şöyle düşünelim, herkesin sahip olmayı arzuladığı bir mücevher tam da buz tutmuş bir gölün uzak bir köşesindedir. Bir kişi bu mücevhere sahip olmak isteyerek ölüm tehlikesini göze alarak buzun üzerinde yürümeye karar verir. Buz kırılıp adam boğulup ölürse, izleyen kalabalık yas tutar. Mücevheri alarak başarıyla geri dönse o adamdan Tanrı yaratmaya çalışırlar.⁹⁸ İşte bu adam ölse de başarıya ulaşırsa da akıl ve iradesiyle hareket etmiştir. Ölse kötülüğü yalnızca kendine olacaktır. Ancak aklın intihar ettiği yerde kişinin zararı kötülüğü başka insanlara da bulaşır.

Kierkegaard'a göre haset kötülüklerden biridir. Haset eden kişi bencildir. Haset yüzünden birey aslında, çevresindeki insanların düşüncelerinden oluşan bir hapisanededir. Hasetin insanda fazlaca birikmesi, hınca yol açar. İnsanın bu durumdan kurtulabilmesi ise ancak seçimini yaparak dine yönelmesidir. Dine yönelmekle insan, halindeki berraklığı net bir şekilde kavrar. Sonrasında ise iman yoluyla kötülüklerden arınmaya başlar.⁹⁹

Seçim yapmak belki de en değerli hazinemizdir. Kullanılmamış bir seçim kapandaki bir köle gibidir. Ancak seçim yapmaktan bahsederken öyle kırmızıyla yeşil arasındaki basit seçimlerden bahsetmiyoruz. Tanrı ile bu dünya arasında seçim yapmaktan bahsediyoruz. Bu ikisi arasında seçim yapmak net bir seçim yapmak ya Tanrı'ya itaattir ya da Tanrı'dan vazgeçişdir. Kişi seçiminde şüphe duymadan Tanrı'yı seçmiş olsa Şeytan o kişiyi asla gafil avlayamaz. Ancak kişi bir kere şüphe duysun, şeytan anında yüzünü gösterir.¹⁰⁰

Seçim yapmak bir başka ifadeyle birey olmak demektir. Özgürce iradesini kullanmaktır. Kalabalığa karşı tek başına doğrunun yanında olabilmektir. Bu kişi

⁹⁷ Kierkegaard, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, s.23-25.

⁹⁸ Kierkegaard, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, s.27.

⁹⁹ Kierkegaard, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, s.38.

¹⁰⁰ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.17-20.

kimseyi hoşnut etmeye veya birinin yanında durmaya çalışmaz, sadece doğrunun ve iyi olanın yanında durur. İnsanların çoğu ise yanlış düşünce içinde olmaktan, kötülük yapmaktan değil, bir görüşe tek başına sahip olmaktan korkuyorlar.¹⁰¹

Örneğin kötülük yapan insanlar (hırsızlık, öldürme, tecavüz vb) seçimlerini dünyadan yana yaptıklarından bir anlık zevke, öfkeye kendilerini kurban ediyorlar. Halbuki Kierkegaard'a göre hiç şüphe duymadan inanan insan kötü olanın elinden kurtarılır.¹⁰² Çünkü şeytan ona seçimi sebebiyle yaklaşamayacaktır. Bir başka neden ise Tanrı'nın varlığını idrak etmiş olan insan, her an Tanrı'yla birlikte olduğundan kötü olandan uzak olacaktır. Özgür iradesiyle kendi gücünü ortaya koyamayan kişiyi şeytan aşağı çekerek dünyevî bir haz verir. İnsan bu şekilde kendi felaketini imzalamış olur. Dünyevi haz bu şekilde felaketlerle sonuçlanabilir. Ancak dine yönelen insan kendisine dur diyebilir.¹⁰³ İnsanın gücü, kendi iradesiyle hareket etmesinde saklıdır. Aksi halde insanın felaketi olan şey, kendisini başka birine emanet etmesidir. Yani insanın, Tanrı'ya biat etmesi gerekirken başka bir ifadeyle Tanrı'nın sevgisini kazanmaya çalışması gerekirken, başka insanların sevgisini kazanmaya çalışmasıdır. Kierkegaard'a göre bütün bunlar aptallıktan başka bir şey değildir. Eğer insanlar kendi kurtuluşları için çalışmış olsalar, dünyanın geleceği de güvence altına alınmış olacaktır.

Kierkegaard'a göre kişinin iradesiyle yaptığı tercihler, kişiliğinin içeriğini belirler. İçeriği belirlenen kişilik, seçilmiş olanın içine doğru dalar, seçim yapmadığında ise tükenip gider. Kierkegaard burada, gemi kullanan bir dümenci örneğini verir. Gemisine yön vermek üzere olan bir dümenci, "ya şunu yada bunu yapabilirim" der. Dümencinin burada unutmaması gereken şey (Kierkegaard'a göre aptal değilse bunun bilincinde olmalıdır.) geminin hala normal yönde seyir ettiğiidir. Eğer dümenci bunu unutursa, ya/yada (seçme) sorununun bulunmadığı an mutlaka gelecektir. İnsanoğlu da aynı durumdadır. Hayat durmadan devam ettiğinin bilincinde olarak, seçimlerini yapmalıdır. Aksi takdirde başkaları, onun yerine seçimini yapacaktır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.30.

¹⁰² Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.20.

¹⁰³ Kierkegaard, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, s.49.

¹⁰⁴ Soren Kierkegaard, **Etik/Estetik Dengesi**, çev. İbrahim Kapaklıkaya, 1.baskı, Ekim, 2009, İstanbul, s. 12-13.

Tanrı insanlara irade vermiş ve her birey kendi seçimlerini yapmakla sorumludur. Kişi seçim yaparak nasıl bir insan olacağını, hayatını hangi kaidelere göre devam ettireceğini belirler. Seçimlerini yapmakla sorumlu olan birey aynı zamanda yapmamasıyla da sorumludur. Seçim yapmayan kişinin yapması gereken seçimlerini, bir başkası onun adına yapmaktadır. Bu şekilde olan insan, kalabalığın içinde oradan oraya sürüklenerek ömrünü tüketir. Başkasının seçimini yaptığı hayatı yaşıyor olmak, insanın kendisine yaptığı en büyük kötülüktür.

Kişinin kendi varoluşunun farkına vararak Tanrı'dan yana bilinçli olarak seçim yapması, kötülük yerine kendi iradesiyle iyi olanı tercih etmesidir. Bu şekilde aslında kişiyi kötü olmaktan alıkoyan yine kendi özgür iradesidir.

Bu şekildeki insanlar için Kierkegaard'ın "insanlar ne mantıksız oluyor. Sahip oldukları özgürlükleri hiç kullanmıyorlar da sahip olmadıklarında ayak diretiyorlar. Düşünce özgürlükleri var, onlar ifade özgürlüğünde diretiyorlar".¹⁰⁵

Bütün bunlardan anladığımız kadarıyla, Kierkegaard önemli olan kendisini - varoluşunun hakikatini- anlayabilmesidir. Bu anlamak için kendisi düşünmelidir. Tanrı zaten bunu düşünebilmesi için insana akıl ve irade vermiştir. Ancak kişi, kalabalık içinden sıyrılamazsa varoluş hakikatine ulaşamaz. Çünkü her bireyin kendi hakikati söz konusudur. Başka insanlar vasıtasıyla bunu gerçekleştiremez. Hakikatini bulan kişi iman etme yolunda büyük bir adım atmış demektir.

2.2. İman

Yukarıda bahsettiğimiz gibi bireyin inanç noktasına gelmesi için özgür irade ve özgür iradesiyle seçtiği yolda devam edebilecek bir evre olması şarttır.

Varoluşunu gerçekleştirip benliğini bulan birey imana ulaşır. Ancak varoluşun farklı aşamaları vardır. Bu aşamalar kişinin yaşamı yolundaki aşamalardır.¹⁰⁶

Bu aşamalar üç tanedir. Biz burada üçüncü aşamayı yani dinsel aşamayı inceleyeceğiz. Kierkegaard diğer filozofların hakikati bulma noktasında soyut

¹⁰⁵ Soren Kierkegaard, **Aforizmalar**, çev. Nur Beier, 1. Baskı, Pinhan Yayınları, İstanbul, Eylül, 2013, s.44.

¹⁰⁶ Çetin Türkyılmaz, **Bunalım Çağı**, Bibliotech Yayınları, 1.baskı, 2016, Ankara, s.22.

kavramlar ürettiğini, bunlarla hakikate varılamayacağına değinir. Ona göre hakikate varabilmek için somut dünyada var olduğumuzun bilincinde olmalıyız.¹⁰⁷

Kierkegaard'a göre insanlığın kutsal bir bağı olmamış olsaydı, insanlar güz gelince dökülüp, bahar gelince yeşeren yapraklardan, ormanda birden son bulan kuş seslerinden veya bir rüzgarın gelip geçişinden farkı olmazdı. İşte o zaman yaşam çekilmez, kötü, acı ve hüznün dolu olurdu. Çünkü içinde ebediyet bilinci olmayan insan sadece bu dünya var gibi yaşayarak hareket eder.¹⁰⁸ Bencilce sadece kendi zevklerini tatmin etmek için yaşar. Zaten kötülüklerin temel sebebi de budur.

Kierkegaard'a göre iman etmek ne kadar önemliyse, imanını bir güç aracı olarak kullanmak bir o kadar sakıncalıdır. Kişide bulunan iman tutkusu yanlış yöne saptığında, iman sahibi insan, en dürüst en hakikatli olan bile olsa, engizisyon mahkemelerindeki, engizisyoncuların sabit fikirleri hakkında çelişkiye düşer. Kişinin yalanlarında çelişkiye düşmüyor olması, o kişinin kötü bir vicdanla hareket eden bir suçlu olduğunu gösterir.¹⁰⁹ Ona göre kişi elinde bulundurduğu imanını bir güç olarak kullandığında imanını yanlış yönler saptırmış olur. Nitekim Orta Çağ'da kilise içerisinde bulunan din adamlarının, suçlu da olsa masum da olsa engizisyon mahkemelerinde yargılatarak idama mahkum etmeleri Kierkegaard'ın bu düşüncesine örnek olarak gösterilebilir.

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Kierkegaard, kötülüğün olduğunu kabul etmiştir. Ancak ona göre kötülüğün nedeni Tanrı'da değil, Tanrı'nın insanlara vermiş olduğu özgürlük ve iradededir. Estetik yaşam alanında kalan insanlar, ruhlarında bulunan özgürlüğü, bu dünya ile sınırlandırıyorlar. Kendilerini sadece bu dünyaya ait görerek, bu dünyaya ait zevk eğlencelerle günlerini geçirmeye çalışıyorlar. Zor bir anda, anı kurtarmak için söylenen yalan, atılan iftira; sinirlendiği anda karşındakine sözlü veya fiziksel şiddet uygulama, sarhoş halde yapılan kötülükler, araba ile hız yaparak sebebiyet verilen kazalar vb, hayatın tadını çıkarmak için estetik yaşam alanı içinde kalmayı sürdüren bir çok insanın gösterdiği davranışlarıdır. Anlattıklarımızdan, estetik yaşam alanında olan insanların hepsinin isteyerek kötülük yaptığı veya kötülük yapmaktan zevk aldığı anlamını çıkarmıyoruz. Bu insanlar zevk

¹⁰⁷ Necip Uyanık, "İnsanın Üç Yaşamı: Kierkegaard'ın Yorumu Çerçevesinde", M.Ü.K.A.G.A.S., Aralık, 2016, s.24.

¹⁰⁸ Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, çev. İsmail Yerguz, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17.

¹⁰⁹ Kierkegaard, **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**, s.97.

anında, o olayın ardını düşünmeden sadece zevk anına odaklanırlar. Sonuç kendilerinin de istemedikleri bir kötülüğe sebep olabilecekken, bunu düşünemiyorlar.

Onun iman anlayışını “anlatılmaz yaşanır” tabiriyle anlatmak yerinde olacaktır. Bu yüzden nesnellikten uzaktır. Bir kimsenin inanan bir insan olması içe dönmesine bağlıdır. Kierkegaard bu konuda kendisine Hz. İbrahim’i örnek almıştır.¹¹⁰

Evladını kaybeden babalar belki de dünyanın en büyük acısını yaşadıklarını zannederler. Evlat -belki büyük belki küçük- acısının tarifi yoktur. Hayata, geleceğe ait bütün umutlarını kaybetmiş gibidirler. Dünyadaki en büyük kötülük gibi görünse de aslında Kierkegaard'a göre bu bir sınanmadır. Tanrı, insanların kendine olan bağlılığını, en değer verdikleriyle sınar. Kişinin burada tam teslimiyet göstermesi durumuna göre Tanrı ya bu dünyada mükafatlandırır ya da sonsuz alemde mükafatlandırır. Nitekim İbrahim örneğinde öyle olmuştur. Tanrı İbrahim'in teslimiyetinden sonra, evladını kendisine bağışlayarak sevindirmiştir. Çünkü İbrahim Tanrı'ya yalvarmadı, mantıklı olup olmadığını düşünmedi. Sadece teslimiyetin gereğini yaptı.¹¹¹

*"Tanrı, güneşini, iyinin ve kötünün üzerine doğurur. Salih olanlar ve olmayanlar üzerine yağmur yağdırır."*¹¹² Bu pasaj doğrultusunda Kierkegaard dünyada çeşitli sıkıntılar çeken, kötülöklere maruz kalan insanların İbrahim misali tam teslimiyet içinde olduklarında, bu dünyada olmasa da kesin olarak ebedi olan dünyada mükafatlandırılacağına inanır. İnsanların çektiği sıkıntılar ve kötölükler imtihandır. Ona göre sadece çalışan ekmek yer, zahmet çeken huzur bulabilir, sadece cehenneme inen sevdiğini kurtarabilir ve sadece İbrahim misali, bıçağı eline alan İshak'a sahip olur.¹¹³

İnsan yukarıda anlatıldığı gibi bir hayat içerisinde ise, Kierkegaard'ın baştan beri anlattığı özgürlük ile bu hayat birbiriyle çelişir gibi görünebilir. Ancak Kierkegaard'ın düşüncelerinden anladığımız kadarıyla özgürlük bireyin iman etmesi yolundadır. Birey kendisinin farkında olup iman aşamasına, sadece kendi başına gelebilir. İman ettikten sonra ise, kölelik olacağı anlaşılmalıdır. Yukarıda verilen

¹¹⁰ Aydeniz, **Teist Varoluşçularda İman Ahlak İlişkisi**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2012, s.58.

¹¹¹ Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, s. 24.

¹¹² Matta 5,45.

¹¹³ Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, s.26.

İbrahim'in oğlunu kurban etmeye götürmesi hadisesi her insanın başına gelecek bir olay değildir. İbrahim iman şövalyesi olduğu için, onunla diğer insanların imtihanı aynı olmayacaktır. Bunun dışında Tanrı'ya iman eden insan özgürlüklerinden vazgeçmiş değildir. Tanrı'ya iman etmenin insan üzerindeki etkisi, kişinin kendisini günah işlemekten korumaya çalışmasıdır.

Bu anlamda imanı bir süreç olarak değerlendirdiğimizde kimi zaman zorluklarla karşılaşılması olağandır. Ancak bu zorluklar karşısında gerilemeden devam eden kimse hakikate ulaşır. En sonunda da gerçek mutluluğu elde eder.¹¹⁴

Kierkegaard, “İnanç sebebiyle hiçbir şeyden vazgeçmem; aksine hardal çekirdeği kadar imana sahip olan bir kişi dağları hareket ettirebilir.¹¹⁵ Sonsuzluğu kazanabilmek, insani olan her şeyden vazgeçebilmek için insani bir cesaret gerekir, ancak çelişkiye düşmekten ancak inancın cesaretiyle kurtulabilirim. İbrahim İshak'tan inanç gücüyle vazgeçmemiş, tersine inanç gücüyle onu kazanmıştır.” demiştir.¹¹⁶

Tanrı İbrahim'e “İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git. Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun” dedi.¹¹⁷ İbrahim sabahın erken saatlerinde İshak'ı alarak Moriya dağına gitti. İshak'ı bağladı tam onu kurban edeceği anda Tanrı'nın gönderdiği koçu gördü ve onu kurban ederek evlerine döndüler.¹¹⁸

İbrahim, oğlu İshak'ı kurban etmek için “Moria'ya gitmeme gerek yok burada kurban edeyim” diye de düşünmemiş, kendisine emredilene tam bir teslimiyet göstermiştir. Bu teslimiyet sayesinde ise oğlu İshak'ı büyük bir mutluluk içerisinde geri almıştır.¹¹⁹ Sonsuz teslimiyet imandan önceki son aşamadır. Bu aşamayı gerçekleştirmeyen imanı elde edemez.¹²⁰ İbrahim bunu gerçekleştirmiştir. İbrahim'i iman şövalyesi yapan da teslimiyet sonucunda imanı elde etmiş olmasıdır.¹²¹

Buraya kadar, Kierkegaard'ın, kötülüğü, bu dünyada imtihan ve hakikate ulaşmak için bir araç olarak gördüğünü anlattık. Bundan sonra Kierkegaard,

¹¹⁴ Aydeniz, *Teist Varoluşçularda İman Ahlak İlişkisi*, s.61.

¹¹⁵ Matta 17/20.

¹¹⁶ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 50.

¹¹⁷ Yaratılış 22/2.

¹¹⁸ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s.13.

¹¹⁹ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s.37.

¹²⁰ Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s.49.

¹²¹ Aydeniz, *Teist Varoluşçularda İman Ahlak İlişkisi*, s. 59.

Tanrı'nın İbrahim'den oğlunu kurban etmesini istemesini nasıl değerlendirdiğine bakacağız.

Tanrı İbrahim'i sınamak istemiş ve böyle bir şey istemiştir. İbrahim'de oğlunu kurban etmeyi göze almıştır. Ve sonuç olarak İshak kurban edilmemiş, babasına bağışlanmıştır.¹²² İbrahim inanç şövalyesi olduğundan sınanmayı belki de en uç noktada yaşamıştır. Bu yüzden bu olayı kötü olarak, Tanrı'nın kötü olana izin vermesi olarak veya Tanrı'nın kötü olanı istemesi olarak değerlendiremeyiz. Ona göre, bizler bu olaya ahlakî açıdan baktığımız için iyi- kötü çerçevesinde değerlendiriyoruz. Oysa Kierkegaard bu olayda ahlakı askıya alarak dinsel açıdan bakmıştır.

Aksine Kierkegaard'a göre Tanrı iyidir ve sevgi doludur. Bu sevgi onda öyle yoğunlaşmıştır ki, kötülüğün kaygısına bile düşmediğini, çünkü Tanrı'nın en küçük şeye dahi dahil olduğunu ifade eder.¹²³ Aksine kendisini dünyaya kaptıranlar ise kötülüğü önlemek için veya kurtulmak için türlü hesaplara girer. Hatta kötülüğü yapanın kendisi olduğu duruma bile düşebilir. Halbuki inanca sarılan insan ilahi olanı kazandığı gibi, dünyevi olanı da kazanır. Çünkü Tanrı'nın sevgisine inancı olan insan, o sevgiye ulaşmak için sevgi ile hayatına devam eder.¹²⁴ Çağdaşlarının tümü aynı şekilde sevgi ve iyilik ile yoluna devam etse dünyada kötülük diye bir şey olmayacak. Yine yukarıda bahsettiğimiz gibi insan, sevgi ve iyiliğin yanı sıra Tanrı'nın her şeye gücü yettiğinin bilincinde olarak yaşasa yine kötülük önlenmiş olacaktır.

Sonuç olarak, Kierkegaard'a göre iman edip teslim olan insan, Tanrı'nın kendisini gördüğü bilinci ve onun sevgisini kaybetmemek için kötülük yapmaktan ve zarar vermekten uzak duracaktır. Engel olamadığı kötülükleri ise imtihan olarak değerlendirerek mutsuz hayat yaşamayacaktır.

¹²² Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, s.30-31.

¹²³ Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, s.35.

¹²⁴ Kierkegaard, **Korku ve Titreme**, s.39

2.3. Sevgi

Şimdiye kadar olan bölümde Kierkegaard'a göre neden kötülük vardır? Bununla nasıl baş ederiz? Gibi soruların cevabını aradık. Kierkegaard'a göre kötülük vardır. Ancak kötülük, ebedî yaşamın güzel olabilmesi için bir imtihandır. Peki bu dünyadaki hayatımız daima imtihan ve acı içinde mi geçecek? Bu soruya cevap olarak sevginin var olduğunu söyler. Belki de sevgi bu dünyadan tat almamızı sağlayan şeydir. Öyleyse sevgi nedir?

Kierkegaard'a göre kendi içine dönerek iman etmiş olan insan, "sevgi"ye ulaşır. Bir yapının temeli ne kadar önemliyse, sevgide insanın ruhsal yapısı olarak o kadar önemlidir. Sevgi, insanı ahlakî açıdan terbiye eder, olgunlaştırır. İnsanın içine sevgi yerleştirecek olan ancak Tanrı'dır.¹²⁵

İki yada daha fazla kişi arasındaki ilişki ister güzel olsun, karşılıklı anlaşmayla, bağlılıkla devam etsin burada, Kierkegaard'ın sözünü ettiği sevgiden söz edemeyiz. Ona göre Tanrı ve Tanrı'yla olan ilişki, dışarıda bırakılırsa bu sadece gelişici bir yanılgıdır. Kişi, ancak Tanrı sevgisi içerisinde hakikatle sevebilir. Sevgi, insanın yumuşak tarafıdır. İnsan bu yüzden, bu yönden kandırılmaya çok müsaittir. Bir çok insandan, sevdiği insanlar tarafından hayal kırıklığına uğradığını, başına zarar geldiğini dinleriz. Sevgi sadece bu dünya için olursa sonunda mutlaka üzüntüler yaşanacaktır. Bu yüzden asıl olan sevgiyi Tanrı'dan öğrenebilmektir.¹²⁶

Bir çok insan Tanrı sevgisine ulaşmayı bir yük olarak görür. Çünkü Tanrı sevgisine giden yol iman etmekten geçmektedir. İman etmek için ise sorumluluk altına girmek gerekir. İşte sorumluluk altına girmeye cesaret edemeyenler, kendilerini bu dünyanın aldatmacasına kaptırırlar. Kişiyi de kendi yanlarında sürüklemek isterler. Hatta dışlarlar. Aslında ortadan kaldırmak istedikleri, kendilerine ebedî hayatın hatırlatılmasına yönelik ihtarlardır. Kim bilir kaç kişi böyle boş sevgiler yolunda -paraya, eşyaya veya kadına duyulan sevgi-yozlaşmıştır.¹²⁷

¹²⁵ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.137.

¹²⁶ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.138.

¹²⁷ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.127-128.

Sevginin içinde güzellik, merhamet ve iyilik vardır. Sevgi, kötülüğü kaldırmaz, reddeder. Sevgiye ulaşmış olan insan, kolayca  fkelenmez, kötülüğün hesabını tutmaz, zarar vermez.¹²⁸

Bu açıdan baktığımızda şuanda sürekli medyaya da yansıyan kadın cinayetleri ve ocuk tacizleri konusuna da değinebiliriz. Bu insanlar, Kierkegaard'ın daha öncede bahsetmiş olduğu şehvetine ve zevk düşkünlüğüne dur diyemeyen insanlardır. Tanrı inancı olmadığı için, sevgiyi, içlerindeki şehvet zannederler. Bu tutumlarıyla, kötülüğü hayata geçirirler. Yine kadın cinayetlerinin hemen hemen hepsinde, sözde sevgi ve beraberinde getirdiği kıskançlık vardır.

Kierkegaard'a göre, kendiliğinden sevgi (Tanrı'yla bağı olmayı bu dünyaya ait sevgi), olaylar karşısında, nefret, kıskançlık yönünde değişebilir. Hatta tutkusu daha da artarak, zehirli bir humma halini alabilir. Çünkü sevgi burada, alışkanlık halini almıştır. İnsan alışkanlıklarından kolay vazgeçemediği için onu kaybetmeye tahammül edemez. Bu durumun da sevgiden kaynaklandığını zanneder. Kendisinde bulan sevgiyi artık başka bir şeye d n şt rm ştir.¹²⁹

İşledikleri cinayetlerin sebebi, eşlerinin kendilerinden gitmesi veya istedikleri bir şeyin reddedilmesidir. İşte sevgi burada, felakete d n şm ştir. Yine bu dünyaya ait olan mal mülk sevgisi için işlenen cinayetleri, mahvolan hayatları görmezden gelemeyiz. Halbuki Kierkegaard'a göre hakiki sevgide zorlama, zarar verme yoktur. İşlerin kendi istediği gibi gitmesi için çalışırken, diğer her şeyi bir kenara itme, kendine yer açmak için yakıp yıkma yoktur.

Sevgisi uğruna yakıp yıkanın, yerle bir edenin sevgisinin yanlış bir sevgi olduğu, yanlış olana sevindiğinin söylenmesi gerekir.¹³⁰ Hakiki sevgiye ulaşan insan, kişiyi kötü olandan döndürme için uyarıda bulunur. Karşısındakinin ebedi hayattaki mutluluğunu önemser. Ancak yine burada her bireyde  zg r irade bulunduğundan sonuç kişinin kendi karar ve seçimlerine bağlıdır.

Sonuç olarak bu dünyada kötülük olduğu doğrudur. Ancak Tanrı bu k t l kleri engellemek için insanlara, iman etmek ve sonunda sevgiye ulaşmak için bir yol vermiştir. Özgür irade ve seçim yapma kuvvetini de yolu bulabilmek ve bu

¹²⁸ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.139.

¹²⁹ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s.150.

¹³⁰ Kierkegaard, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, s. 39.

yolda yürüyebilmek için vermiştir. Bu durum tıpkı, dünyayı temizlemek isteyen insanın önce kendi evinin önünü temizlemesiyle işe başlaması gibidir. İnsan önce kendi iradesiyle iman etme gücünü bulacak ve hakiki sevgiye ulaşacak. Hakiki sevgide kötülük yoktur. Böylece kötülük temizlenmiş olacaktır.

Şimdiye kadar anlattıklarımızdan hareketle, Kierkegaard'ın bazı filozoflarla görüşlerinin benzediği, bazılarıyla ise ters düştüğünü ifade edebiliriz. Örneğin, Augustine'in teodise anlayışındaki hür irade ve günah kavramları, Kierkegaard'ın özgür irade ve günah kavramlarıyla benzerlik taşır. Augustine'e göre bütün kötülükler ya günahdır ya da günahtan dolayı, cezadır. Kierkegaard da, daha önce belirttiğimiz gibi günahın kötü olduğu düşüncesindedir. Yine Augustine'e göre kötülük, Tanrı'dan değil insanların hür iradelerinden kaynaklanır. Bu konu Kierkegaard'dın kötülük konusundaki düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır. Ona göre kişi kötü olanı kendi özgür iradesiyle seçer.¹³¹

Yine bir başka filozof Leibniz'den örnek vereceğiz. Cafer Sadık Yaran eserinde, Leibniz'in göre, Tanrı, bu dünyayı, mümkün olan dünyalar arasından en iyisi olarak yarattığı, günahların ve kötülüklerin, bu dünyanın iyi bir dünya olmasına engel olmadığını ve Tanrı'nın hikmetinin, kendisini, bu dünyaya ait olan günaha müsaade etmesine götürdüğü görüşüne yer vermiştir.¹³²

Kierkegaard'ın kötülük konusunda ki düşüncelerine ters olan düşüncelerden bahsedecek olursak, David Hume'un din üzerine diyaloglarında konuşmacı olan, ve Philo'yu örnek vereceğiz.

Konuşmacı Philo'ya göre ise insanda bir din duygusu oluşturmanın en iyi hatta tek yöntemi, insanların çaresizliğini ve kötülüğünü hakkıyla anlatmaktır.¹³³ İnsanların zaman zaman aynı Philo gibi düşündüğüne şahit oluruz. Kötülükten korktukları için veya sığınacak bir güç arayışında olan insanların Tanrı'ya inanmalarına şahit olabiliriz. Ancak Kierkegaard bu konuya katılmaz. Ona göre insan kendi benliğiyle Tanrı'ya yönelmelidir. Menfaat üzerine iman kurulamaz. İman insanın ruhuna yöneliktir.

¹³¹ Yaran, **Kötülük ve Teodise**, s. 92.

¹³² Cafer Sadık Yaran, "Leibniz'de Teodise ve Savunma", **F.D.D.**, 29.sayı, 1999-1, s.76-77.

¹³³ Hume, **Din Üstüne**, s.158.

Yine Philo diyalogunda, insanın duyduğu zevkleri bir suç olarak gördüğünü, bu sebeple yediğinden, içtiğinden bile şüphe duyduğunu, ifade eder. Normalde ölüm, dünyadaki bütün kötülüklerden kurtulmak iken, bu insanlar ölümü sonsuz acı olarak görürler.¹³⁴

Kierkegaard dünyevî zevklerden uzak durulması gerektiğini belirtmiştir. Ancak bunun, kişinin yemesinden içmesinden şüphe edecek ölçüde olmadığını düşünüyoruz. Çünkü Kierkegaard'a göre sonu kötülüğe götürebilecek zevklerden kaçınmalıdır. Dünyevî zevklerden uzak durmalıdır anlayışından kasıt, dünya ile bağını kesmek değildir. Kierkegaard'ın bu konudaki düşüncesi hakkında, daha önce dümenci örneğini vermiştik. Buna göre ne seçim yapılırsa yapılsın veya hiç seçim yapılmassa da hayat devam etmektedir.

¹³⁴ Hume, **Din Üstüne**, s.158.

SONUÇ

Kötülük, insanlık tarihinin başlangıcından beri varolan bir problemdir. İnsan varolduğundan beri bu evrende yaşar. Yaşadığı dünyayı herkes ne kadar güzelleştirmeye çalışırsa, kötü olandan uzak durmaya çalışırsa, hayat o kadar yaşanılabilir bir yer olacaktır. Ancak ne yazık ki hayat bu şekilde devam etmiyor.

Bu kötülüklerin ortaya çıkışını, bir grup insan Tanrı'ya bağlar veya Tanrı'nın engel olmaması ya da olamaması durumunu sorgular. Ateistik düşünce yapısı içinde bulunanlar, ya Tanrı'nın olmadığını ya da Tanrı'nın inanılacak kadar iyi, adaletli ve yüce bir Tanrı olmadığı görüşünü savunurlar. Teist düşünceden hareketle savunma yapanlar, bu duruma karşılık, Tanrı'nın insana özgür irade verdiğini, bu irade doğrultusunda kötülüğün insana ait olduğunu; yani Tanrı'nın kötü olmadığını savunurlar. Yine bir başka görüşe göre ise kötülük maddeden kaynaklanmaktadır; çünkü madde, Tanrı'daki mükemmelliği kaldıracak seviyede değildir.

Kullanılan bu akıl ve iradeyle ortaya ne yazık ki kötülükler de çıkıyor. Tanrı, burada müdahale edip kötülüğü engellese, insan iradesine müdahale etmiş olur. Bu müdahaleyle yapılacak olan iyiliğe de müdahale etmiş olur. Ayrıca bu şekilde bireyin iradesi sınırlandırılacağı için özgür birey ortadan kalkmış olur. Böylece insan, bir birey olmaktan çok robot misali bir varlık olarak yaşamına devam eder. Böyle bir hayatı emin ki ateistler de kabul etmeyecektir.

Burada aslında Tanrı'yı eleştirmek, sorgulamak yerine Kierkegaard'ın ahlak evresinde bahsettiğimiz gibi bireyin kendisini geliştirerek iyi ve kötüyü ayırt edip iyi olanı tercih etmesi gerekmektedir. Aksi halde kötülüklerin önüne geçilmesi mümkün değildir. Kierkegaard bu anlamda herkesi kendi hayatını yönlendirmeye ve anlamlandırmaya çağırmıştır.

Kierkegaard'ın görüşleri, iman anlayışı etrafında şekillenmiştir. "İyi bir Tanrı varsa kötülük yoktur veya kötülüğün olmasının haklı sebepleri vardır" bu düşünceler teistlere aittir. Ateistler ise teistlerin bu düşüncelerine karşı çıktıkları için kötülük problemi diye bir durum söz konusudur.

Kierkegaard'a göre kötülük peşinde ve kötülüğü gerçekleştiren insanların, kendilerine verilen akli ve iradeyi kullanmadan, sadece gördüklerini ve o an iç güdülerini neye yönlendiriyorsa onu yaptıklarını belirtmektedir. Kierkegaard bu

konuda, kişinin dünyevî zevklerden uzak durmasını öğütler. Dünyevî zevklerden uzak durmak, kişinin dünya ile bağını kesmesi anlamına gelmez. Ona göre insanı kötü olana götürebilecek zevklerden uzak durulmalıdır. İnsanı kötü olana götürecekt zevkleri anlamak için ise kendisi, kaygı kavramından bahsetmiştir. Kaygı kavramı basit ifadesiyle, kişinin işleyeceği fiilin sonunu düşünmesidir. Bu şekilde insan, işleyeceği fiilin kendisini kötü olana götürüp götürmeyeceğini önceden görmüş olur.

Kierkegaard, Augustine veya Leibniz gibi filozofların teodise düşüncelerinde olduğu gibi kötülüğün varlığını inkar etmemiş ve bunu açıklama yoluna gitmiştir. Çünkü kötülüğün varlığının inkar edilmesi doğru olmadığı gibi mantıklı da değildir. Kierkegaard bahsettiğimiz filozoflar gibi, kötülüğü açıklama yöntemine gitmiştir. Ancak Kierkegaard'ı onlardan ayıran özellik, kötülüğün nasıl önlenebileceği hakkında fikirler sunmasıdır. Çünkü Kierkegaard yaşadığı çağda kötülüklerden kaynaklanan bunalımları görmüş ve çözüm üretmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

I. Kierkegaard'ın Eserleri

KIERKEGAARDSoren, **Aforizmalar**, Çev. Nur Beier, 1. Baskı, Pinhan Yayınları, İstanbul, Eylül 2013

KIERKEGAARDSoren, **Baştan Çıkarıcının Günlüğü**, Çev. İsmail Yerguz, 1. Baskı. Say Yayınları, İstanbul, 2016

KIERKEGAARDSoren, **Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe**, Çev. Doğan Şahiner, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs 2013

KIERKEGAARDSoren, **Kaygı Kavramı**, Çev. Türker Armaner, 12. Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018

KIERKEGAARDSoren, **Etik-Estetik Dengesi**, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, 3. Baskı, Araf Yayınları, İstanbul 2013

KIERKEGAARDSoren, **Korku ve Titreme**, Çev. İsmail Yerguz, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2015

KIERKEGAARD Soren, **Müzikal Erotik**, çev. Merve Elma, 1.baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, Mayıs, 2015.

KIERKEGAARDSoren, **Ölümcül Hastalık Umutsuzluk**, Çev. Mukadder Yakupoğlu, 8. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017

KIERKEGAARD Soren, **Şimdiki Çağ: Başkaldırının Ölümü Üzerine**, 1.baskı, Paris Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2017.

KIERKEGAARD Soren, **Tanrı'ya İhtiyaç Duymak**, 2.baskı, Fabula Kitap Yayınları, 2016.

II. Diğer Kaynaklar

AKARSU Bedia, **Çağdaş Felsefe(Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları)**, 12. Baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1987

AKARSU Bedia, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, 14. Baskı, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015

AKIŞ Yasemin, "**Soren Kierkegaard'da Kaygı Kavramı**", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Muğla,2014.

AKIŞ Yasemin, **Varoluş Filozofları**, Editör: A. Kadir Çüçen, Sentez Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Şubat 2015

AVCI Mahmut, Serdar Saygılı, Nurullah Denizer, Nazım Bayraktar, **Disiplinler Arası Bir Yaklaşımla Kötülük Problemi**, Eğitim Yayın Evi, Konya, Ocak 2018

AYDENİZ Hüsnü, **Teist Varoluşçularda İman Ahlak İlişkisi**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2012

AYDIN Mehmet S, "*Risale-i Nur'da Kötülük Problemi*", **Köprü Dergisi**, 59-60. Sayı, 1997.

BADİOU Alain, **Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme**, çev. Tuncay Birkan, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, Mart, 2004.

CAMUS Albert, **Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar**, çev. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, 3.baskı, Çan Yayınları, İstanbul, 1965.

CAMUS Albert, **Başkaldıran İnsan**, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim, 1967.

ÇAKMAK Mustafa, "*Albert Camus'un Felsefesinde Hayatın Anlamı ve Varoluşsal Kötülük Problemi*", **D.E.Ü.İ.F.D.**, 38. Sayı, 2013/2.

CEVİZCİ Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, 3. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

GÖDELEK Kamuran, **Kierkegaard**, 1. Baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

HASKER William, "*İnsanın Özgürlüğü ve Kötülük Problemi*", çev: Fehrullah Terkan, **A.Ü.İ.F.D.**, 53. Cilt, 1. Sayı.

HUME David, **Din Üzerine**, çev. Mete Tuncay, 1.baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Nisan, 1979.

İMAMOĞLU Tuncay, "*Seneca Felsefesinde Kötülük Problemleri*", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2. Cilt, 1. Sayı, 2002.

İncil.

KİRİŞ Nurten, "*Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise*", **S.Ü.F.B.D.**, 5. Sayı, Bahar, 2008.

MANAFOV Rafız, "**John Hick'in Din Felsefesinde Kötülük Problemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2006.

MANAV Faruk, Gökhan Gürdal, **Kierkegaard (Birey ve Varoluş Üzerine)**, 1. Baskı, Sentez Yayıncılık, Ankara, Eylül 2013.

NEİMAN Susan, **Modern Düşüncede Kötülük**, çev. Ayhan Sargüney, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.

PETERSON Michael, William Hasker, Bruce Reichenbach, David Basinger, **Akl ve İnanç**, çev. Rahim Acar, 4. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2013.

PLATON, Phaidon ve Menon, çev. Ahmet Cevizci, 2.baskı, Gündoğan Yayıncılık, İstanbul, Şubat, 2011.

RUSSELL Jeffrey Burton, **Şeytan (Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Tasavvurları)**, Çev. Nuri Plümer 1. Baskı, Kabalcı Yayın Evi, İstanbul, 1999.

SARUHAN Müfit Selim, **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi**, 1. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, Temmuz 2013.

SKIRBEKK Gunnar, **Antik Dönemden Modern Döneme Felsefe Tarihi**, Çev. **Tevrat**.

TÜRKYILMAZ Çetin, **Bunalım Çağı**, 1. Baskı, Bibliotech Yayınları, Ankara, Şubat 2016.

UYANIK Necip, *"İnsanın Üç Yaşamı: Kierkegaard'ın Yorumu Çerçevesinde"*, M.A.Ü.K.A.G.A.S., Aralık 2016.

WEST David, **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, Çev. Ahmet Cevizci, 5. Baskı, Engin Yayıncılık, İstanbul, Eylül 1998.

YARAN Cafer Sadık, **Din Felsefesine Giriş**, 1. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul, 2012.

YARAN Cafer Sadık, **Kötülük ve Teodise**, 2. Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016.

YARAN Cafer Sadık, "Leibniz'de Teodise ve Savunma", **F.D.D.**, 29.sayı, 1999-1.

YILDIRIM Tamer, *"Kierkegaard'ın Hegel ve Kilise Eleştirisi"* "Kierkegaard'ın Hegel ve Kilise Eleştirisi", **Ş.Ü.İ.F.D.**, 3. Sayı, 2011.

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Yozgat'ın Sorgun ilçesinde doğdum. İlk ve orta eğitimimi Denizli'nin Kale ilçesinde tamamladım.

2010 yılında Denizli Anadolu İmam Hatip Lisesi'ni bitirdim.

2014 yılında Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldum.

2014 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Felsefesi alanında yüksek lisansına başladım. Halen eğitimime burada devam etmekteyim.

Zübeyde Kübra TOMAŞOĞLU BÜYÜKBAŞ

